

**Бенефити и трошоци од странските директни инвестиции во
технолошко-индустриските развојни зони**

Случај: Македонија за периодот 2007-2014 година

Центар за економски анализи – ЦЕА

**Скопје
јануари, 2016 година**

Автори:

Весна Гарванлиева-Андонова

Марјан Николов

Габриела Димовска

Игор Митевски

Оваа публикација беше овозможена со поддршка на Британската амбасада Скопје во рамките на проектот Дијалози за визија кој се имплементираше преку Институтот за европска политика. Наведените мислења во оваа публикација се мислења на авторите и не ги одразуваа секогаш мислењата на Британската амбасада во Скопје

Кратенки

АСИПИРМ	Агенцијата за странски инвестиции и промоција на извозот на Република Македонија
БДП	Бруто-домашен производ
ДДВ	Данок на додадена вредност
ДЗР	Државен завод за ревизија
ДТИРЗ	Дирекција за технолошко-индустриски развојни зони
ЕК	Европска комисија
ЕУ	Европска Унија
ЕУР	Евро
ИРР	Внатрешна/интерна стапка на поврат на инвестицијата, ВПИ
ЈПП	Јавно приватно партнерство
КЗК	Комисија за заштита на конкуренција
МКД	Македонски денар
МСП	Мали и средни претпријатија
НСВ	Нето-сегашна вредност
СДИ	Странски директни инвестиции
СЕЗ	Специјални економски зони
ТИРЗ	Технолошко-индустриска развојна зона

Резиме

ТИРЗ се една од формите преку кои се промовираат и се имплементираат политиките за привлекување странски директни инвестиции (СДИ), и имаат цел забрзување на економскиот развој со привлекување странски и домашен капитал за развој на нови технологии и нивна примена во националната економија, зголемување на конкурентноста и зголемување на вработувањето. Во трите оперативни зони во Република Македонија, компаниите основани со странски капитал, уживаат значајни бенефиции за остварување на целта и тоа преку редица даночни и неданочни ослободувања кои имаат фискални и други импликации чиј сеопфатен бенефит или трошок тешко може да се квантифицира.

Во услови на нетранспарентност и на недостиг на податоци и на информации за висината на трошоците за субвенционирање на СДИ, ова истражување има цел и се обиде да направи квантификација на директните економски трошоци и на економските бенефити, и да ја пресмета додадената вредност од овие инвестиции, а со цел да се дадат генерални препораки за политиките за привлекување странски директни инвестиции во технолошко-индустриските зони. Сакаме да напоменеме дека во оваа студија не се опфатени индустриските и зелените зони кои (треба) оперираат во согласност со Законот за индустриски-зелени зони,¹ како и регионалниот ефект на привлекување СДИ кога во регионот владите претежно привлекувањето на СДИ го базираат на тесни мерки кои опфаќаат ценовни критериуми за привлекување (фискални, цена на трудот, директна помош за пониски капитални трошоци и слично).

Користејќи утврдени методологии, анализата покажа:

1. Македонија не е усогласена со европската регулатива за транспарентност на државната помош, односно висината на доделената државна помош не е позната, не е воспоставен регистар ниту, пак, мапа за регионална помош, а наодите од државната ревизија укажуваат на неисполнување на законската обврска за известување на државната помош на дирекцијата, агенцијата, а ниту, пак, навремено известување на инвеститорите, недостиг на критериуми за избор и за склучување договор со СДИ, нецелосно планирање средства во буџетот на Република Македонија, но и недостиг од мониторинг и евалуација од постигнатите ефекти од досегашната државна помош;
2. Според анализата, висината на инвестициите во зоните како удел во вкупните странски директни инвестиции на годишно ниво учествуваат со 20% до 30%, освен во 2009 година кога достигнуваат дури 51%;
3. Вредноста на извозот на компаниите во зоните во вкупниот извоз од 2007 до 2009 година, според оваа анализа, учествува до еден процент, додека потоа континуирано расте за во 2014 година да достигне 27%. Од 2010 година, учеството на извозот на компанијата Џонсон Мети е значително и најголемо и од вкупниот извоз од сите

¹ Службен весник на Република Македонија бр. 119/2013 и 160/2014.

останати компании во зоните, со удел во вкупниот извоз од зоните помеѓу 78% и 87% проценти (во 2011 и во 2014 година соодветно). Ова укажува на концентрацијата на една компанија која е значително поголема во однос на приходите, споредено со останатите компании и влијанието кои би можела да го има во целокупните показатели за инвестициите во зоните;

4. Уделот на компаниите од зоните во целокупната бруто-додадена вредност на национално ниво достигнува до неполн еден процентен поен во 2013 година. Бруто-додадената вредност како компонента на БДП која го мери придонесот на секоја производител, е видлива по 2011 година откако првите инвеститори почнуваат да генерираат добивка и таа се зголемува со текот на времето. Најголем удел во бруто-додадената вредност во 2013 година има Џонсон Мети како најзначаен по големина на приход и на добивка во дадената година;
5. Според дадената методологија на оваа анализа, нето-економските бенефити за државата, од компаниите кои оперираат во периодот од 2007 до 2014 година, се позитивни за три од седум компании и тоа во вредност од 176,6² милиони ЕУР;
6. Во периодот во кој се разгледува оваа анализа, а во услови на недостиг на готови податоци за државна помош, и зададени претпоставки во оваа анализа, даночните ослободувања и доделени грантови, како трошоци за седумте компании во ТИРЗ од 2007 до 2014 година во апсолутна вредност, изнесуваат 56,58 милиони ЕУР;
7. Изведено како процент од инвестицијата на приватниот ентитет, односно корисникот, уделот на инвестицијата на државата оценет преку оваа студија, варира од 5% до 47% во зависност од компанијата. Во услови на недостиг на готови податоци за државна помош, а со зададени претпоставки во анализата, таа покажа дека во апсолутен износ досега највисока вредност на трошоци на државата, пресметана во висина од 21,76 милиони ЕУР, е доделена на Џонсон Мети, која, пак, претставува 7% од инвестицијата на корисникот, а најголеми трошоци во висина од 47% споредено со висината на инвестицијата на корисникот е пресметано за Џонсон Контролс Штип во вредност од 10,37 милиони ЕУР;
8. Вкупниот просечен трошок утврден со субвенционирањето и со даночните ослободувања по вработување генерирано во периодот, изнесува 21.454 ЕУР (со фактор на дисконт од 8%). Во разгледуваниот период, генерирани се 3.008 нови вработувања кај сите корисници, а вредноста по вработување варира од најниски 7.534 ЕУР кај Џонсон Контролс Штип, каде во апсолутен број имаме најголем број вработени, до максимални 46.674 ЕУР по вработување кај Џонсон Мети;
9. Финансиската анализа на вкупните инвестиции, укажува дека комбинацијата од стимулации од Владата имале нето-позитивен ефект врз резултатите на инвестициите на правните субјекти кои оперираат во зоните. Инвестицијата на Владата најчесто е клучна за остварување позитивна вредност на позитивен поврат на инвестицијата за

² Вистеон и Џонсон Мети како прво формирани компании со нето-бенефити од 60,5 и од 111,7 милиони ЕУР, соодветно и Ван Хоол со 4,3 милиони ЕУР. Останатите компании имаат сè уште негативни нето-економски бенефити за државата кои се очекуваат да бидат позитивни во периодот што следи.

правниот субјект во зоната за претпоставен период од десет години, односно без инвестицијата на Владата, инвеститорите не би имале поволен поврат на инвестицијата според НСВ, со исклучок на Џонсон Мети. Ова го поставува прашањето на адекватноста на стратегијата за привлекување странски инвестиции во одржливоста на инвестициите на подолг рок за инвеститорите да не заминат по истекот на десеттата година со што би имало нагло одлевање на капитал, отпуштање вработени, и потреба од барање други инвеститори во ТИРЗ;

10. Компаниите-корисници во ТИРЗ за финансирање на средствата со значително поголем дел, се финансираат преку обврски со поврзани компании (мајки компании), а во помала мера преку зголемување на капиталот, со што компаниите во ТИРЗ плаќаат трошоци за камати, рефлектирано во намалена добивка, намалена распределба на добивката и потенцијално помал пресметан данок на добивка за распределена добивка;
11. Просечните нето-исплатени плати на вработените во компаниите во просек се на ниво на национален просек, но Вистеон и Мети имаат континуирано исплата на нето-плати над просекот, што, пак, не е случај за останатите компании, односно Џонсон Контролс Штип, Витек и Кемет кои имаат потпросечни годишни нето-плати. Континуираното промовирање евтина работна сила, а едновременно и на политика за привлекување развиени технологии, не се одразува во цената на работната сила. Ако ваквите плати се одраз на вработувања за кои не е потребна високо квалификувана работна сила која би развивала нови технологии со голема додадена вредност, тогаш произлегува дека главните вработувања се мануелна работна сила со која не се постигнува ефект на пренесување знаење и прелевање на знаење во другите компании од секторот, еден од главните фактори за привлекување СДИ;
12. Потенцијалниот бенефит за позитивни екстерналии како прелевање на знаење е соочен со предизвик имајќи предвид дека секторите кои се генератор на нови знаења, како и пренос или прелевање на знаење: истражување и развој, маркетинг, продажба, се задржани кај мајките компании или регионалните центри, што го ограничува факторот прелевање на знаење како аргумент за привлекување на СДИ во Република Македонија;
13. Во периодот од 2007 до 2014 година на основа на ослободувања од даноциза Република Македонија, опортунитетниот трошок, оценет со оваа анализа, е 18 милиони ЕУР даночни приходи. Со проекција на резултатите до 10 години и со дисконт на вредноста на загубените даноци во период од 10 години, сегашната нивна вредност е оценета на 36,6 милиони ЕУР или 7% од вредноста на висината на странските инвестиции;
14. Очекувани се и индиректни бенефити кои не можат да се квантифицираат во форма на екстерналии како евентуално пренесување знаење, нови квалификации и позитивно влијание врз други компании, вклучувајќи ги и домашните компании, новите бизнис сектори, а по чие искуство можат да привлечат други компании, новите технологии во производството, но и во корпоративното владеење, агломерација на

бизнисите и на кластерите во индустријата, интегрирање со локални компании кои имаат бенефит преку зголемување на размената, како и нивните капацитети итн., но потребно е да се спомене дека и за нив постојат предизвици за нивна реализација;

15. Главната препорака е стратегијата за привлекување СДИ да се унапреди во насока на задржување на постоечките инвестиции преку креирање втора генерација на структурни реформи кои нема да се базираат на фискални ослободувања и грантови, туку преку трајни и одржливи услови за работа претежно кон стабилизација на политичкиот амбиент, креирање предвидлива бизнис клима, намалување на перцепцијата за корупција.

Содржина

Кратенки	3
Резиме	4
Содржина.....	8
1. Вовед	9
2. Странските директни инвестиции во Македонија и регулативата	12
2.1. Вкупни странски директни инвестиции	12
2.2. Регулатива за олеснувања и државна помош за СДП во ТИРЗ.....	14
3. Стимулации за странски директни инвестиции во технолошко-индустриските зони	16
4. Преглед на постоечки истражувања	18
5. Клучно прашање	19
6. Пристап и методологија.....	19
6.1. Пристап и методологија	19
6.2. Опсег, ограничувања.....	19
6.3. Бенефити - методологија, претпоставки и анализа	20
6.4. Трошоци - методологија, претпоставки и анализа на трошоци.....	23
6.5. Опортунитетен трошок – колкава е загубата во даноци?	32
6.6. Дополнителни индиректни бенефити.....	35
7. Препораки за унапредување на политиките за привлекување странски инвестиции	36
Користена литература и извори	38
Анекс.....	40

1. Вовед

Слободните економски зони³ (СЕЗ) како форми за привлекување инвестиции и како форма за унапредување на економскиот развој, се концепт кој е доста стар, но првата модерна специјална економска зона е основана во 1959 година, во Ирска (Guangwen, 2003), додека значајна популарност овие зони добиваат во деведесеттите кога се проценува дека има околу 500 СЕЗ, чиј број на светско ниво по повеќе од една деценија се смета дека изнесува помеѓу три и пет илјади и најголем дел од нив се лоцирани во земјите во развој (Carter and Harding, 2011:8).

Во Македонија, концептот на специјални економски зони е релативно нов концепт кој заживеа со Законот за слободни економски зони (СЕЗ),⁴ односно со концептот за технолошко-индустриски развојни зони (ТИРЗ) од 2007 година кога Законот за СЕЗ го заменува новиот Закон за ТИРЗ.⁵

СЕЗ се дефинираат како „*обележана географска област содржана во рамките на националните граници на земјата, каде што деловните правила се различни од оние кои преовладуваат на националната територија. Овие различни правила главно се однесуваат со условите за инвестирање, меѓународната трговија и царина, оданочување, како и регулаторната средина, при што во зоната постои деловно опкружување кое е предвидено да биде полиберално од аспект на политики и поефективно од административен аспект, споредено со другата територија на земјата*“ (Farole 2011, p. 23).⁶

ТИРЗ⁷ во Македонија се промовираат како една од формите за привлекување странски директни инвестиции (СДИ), и според законот имаат цел: „*забрзување на економскиот развој со привлекување странски и домашен капитал за развој на нови технологии и нивна примена во националната економија, зголемување на конкурентноста и зголемување на вработувањето*.“⁸ Па оттука, компаниите кои се наоѓаат во ТИРЗ уживаат значајни бенефиции за остварување на целта и

³ Терминот слободна економска зона и терминот технолошко-индустриска зона за целите на ова истражување ќе бидат наизменично користени, а ќе се однесуваат на оние зони кои се дефинирани според Законот за ТИРЗ. Во меѓународната практика, истиот термин може да се најде и како слободни трговски зони, специјални економски зони, зони за промоција на извоз и слично.

⁴ Службен весник на Република Македонија бр. 56/99, 41/00, 06/02.

⁵ Службен весник на Република Македонија бр. 14/07, 103/08, 130.08, 139/09, 155/10, 127/12, 41/14, 160/14, 72/15, 129/15, 173/15, 192/15.

⁶ Слободен превод од англиски јазик: *Demarcated geographic areas contained within a country's national boundaries where the rules of business are different from those that prevail in the national territory. These differential rules principally deal with investment conditions, international trade and customs, taxation, and the regulatory environment; whereby the zone is given a business environment that is intended to be more liberal from a policy perspective and more effective from an administrative perspective than that of the national territory.* Извор: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/2341/638440PUB0Exto00Box0361527B0PUBLIC0.pdf>

⁷ Терминот слободна економска зона и терминот технолошко-индустриска зона за целите на ова истражување ќе бидат наизменично користени, а ќе се однесуваат на оние зони кои се дефинирани според важечкиот Закон за ТИРЗ. Во меѓународната практика, термини со исто значење кои се јавуваат се ислободните трговски зони, специјалните економски зони, зоните за промоција на извозот.

⁸ Закон за технолошко-индустриски развојни зони (Службен весник на Република Македонија бр. 14/07, 103/08, 130.08, 139/09, 155/10, 127/12, 41/14, 160/14, 72/15, 129/15, 173/15, 192/15), член 2.

тоа преку даночни и неданочни ослободувања, односно мерки за поттикнување за инвеститорите. Овие субвенции ослободувања се базираат врз Законот за ТИРЗ, а дополнително и преку правото за добивање државна помош како дополнителен поттик за инвеститорите во согласност со Законот за контрола за државната помош.⁹

Според информациите на Дирекцијата за технолошко-индустриски развојни зони (ДТИРЗ), во моментот на истражување во Република Македонија основани се шест ТИРЗ и планирани се дополнителни пет. Од сите тие во три зони има седум оперативни компании кои работат и поднеле завршна сметка за 2014 година, во останатите локации сè уште нема оперативни компании, но постојат најави или планови, според објавите на Комисијата за заштита на конкуренцијата¹⁰ и изјавите во медиумите.

Сакаме да напоменеме дека во оваа студија не се опфатени индустриските и зелените зони кои (треба) оперираат во согласност со Законот за индустрискизелени зони¹¹. Исто така, во ова истражување не е опфатен регионалниот ефект на привлекување СДИ. Имено, во регионот владите претежно привлекувањето на СДИ го базираат на тесни мерки кои опфаќаат ценовни критериуми за привлекување (фискални, цена на трудот, директна помош за пониски капитални трошоци и слично). Владите на тие исти земји како Србија и Македонија како да се натпреваруваат во тоа кој повеќе ќе плати на странските инвеститори за да дојдат во земјата.^{12,13,14} Секако дека цената за политичко-економската нестабилност и нетранспарентноста се компензира со директни одливи од буџетите на тие земји и со релативно ниските цени за работната сила и со даночните ослободувања.

Во оние ТИРЗ кои во моментот на изготвување на ова истражување се оперативни и корисниците имаат поднесено завршни сметки за 2014 година, оперираат вкупно седум (7) компании и тоа пет (5) во ТИРЗ 1 Скопје (Вистеон Електроникс Македонија ДООЕЛ,¹⁵ кој

⁹ Закон за контрола на државната помош, Службен весник на Република Македонија бр. 145/2010.

¹⁰ Во текот на 2015 година, објавени се решенија на Комисијата за заштита на конкуренцијата за државна помош на инвеститори во ТИРЗ за уште шест компании и тоа за една на 3.2.2015 година за корисник во ТИРЗ Кичево, за три на 21.4.2015 година за корисник во ТИРЗ Скопје, ТИРЗ Прилеп и ТИРЗ Штип, и за две на 9.9.2015 година за корисник во ТИРЗ Штип и во ТИРЗ Струга. Бидејќи тие не се оперативни и сè уште не постојат податоци, нема да бидат земени предвид при анализата, http://www.kzk.gov.mk/mak/zapis_decision.asp?id=11 (видено на: 20.12.2015 година).

¹¹ Службен весник на Република Македонија бр. 119/2013 и 160/2014, Владата на Република Македонија веќе има воспоставено меѓу ресорска работна група, координирана од Министерството за економија (МЕ), чија задача е да го имплементира донесениот акциски план за формирање индустриски зелени зони, а во тек се и измени и дополнувања на Законот за индустриски зелени зони.

¹² Види, на пример, напис од Радио Телевизија Србија:

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/Ekonomija/1896824/+Vu%C4%8Di%C4%87%3A+Investitori+mogu+d+a+ra%C4%8Dunaju+na+podr%C5%A1ku+dr%C5%BEave.html>

¹³ Или српски Курир: <http://www.kurir.rs/vesti/biznis/investicije-srbijo-11-kompanija-ti-pobeglo-u-makedoniju-clanak-1988399>

¹⁴ Или Б92: http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2015&mm=10&dd=21&nav_id=1053907

¹⁵ Visteon Corporation (NYSE:VC) на 1 јули 2014 година објави дека преземањето на бизнисот (делот) со автомобилска електроника на Johnson Controls (NYSE:JCI) е завршено, со што стана еден од трите светски најголеми добавувачи на електроника за управување на возилата, <http://www.prnewswire.com/news-releases/visteon-completes-acquisition-of-electronics-business-of-johnson-controls-265370241.html> (видено на: 24.11.2015 година),

до 2014 година е Џонсон Контролс Македонија, Џонсон Мети ДООЕЛ, Кемет Електроникс Македонија ДООЕЛ, Продис ДОО, Витек Македонија ДОО), 1 компанија во ТИРЗ 2 Скопје (Ван Хоол Македонија ДООЕЛ), и 1 компанија во ТИРЗ Штип (Џонсон Контролс Штип ДООЕЛ). **Па оттука, овие седум компании ќе бидат предмет на истражување.**

Целта на ова истражување е да направи квантификација на директните економскитрошоци и економските бенефити, и да ги изрази нето-бенефитите од новите вработувања, како и да се пресмета додадената вредност од овие инвестиции, а со цел да се дадат генерални препораки за политиките за привлекување странски директни инвестиции во технолошко-индустриските зони.

Овде сакаме да напоменеме дека нашето истражување не навлегува во морално-етичките аспекти на државната помош и односите на капиталот и на работната сила. Исто така, не навлегуваме во истражување за тоа дали СДИ секогаш го зајакнуваат економскиот раст (Menzinger 2003: „придобивките од СДИ беа повеќе тврдење отколку емпириска потврда“). Последново особено, бидејќи економскиот раст не значи поквалитетен живот и/или не значи одржлив раст, а за што има емпириски показатели и за Македонија пресметани од ЦЕА.¹⁶ Во ова истражување ние ги опфаќаме микроекономските аспекти на регулативата, (не)транспарентноста, додадената вредност, вработувањето.

Уште на почетокот, важно е да се спомене дека Владата е нетранспарентна во делот на привлекување на СДИ и до моментот на истражувањето, информациите за конкретната висина на учеството на државата во форма на доделена помош не е јавно достапна, па оттука за дел од информациите како фактор кој лимитира ќе бидат користени претпоставки кои ќе бидат образложени.

Исто така, сакаме да укажеме и на недостигот на критериуми за избор и склучување договор со СДИ, нецелосно планирање средства во буџетот на Република Македонија,¹⁷ и недостиг од мониторинг и од евалуација од постигнатите ефекти од досегашната државна помош, инвестирана за привлекување СДИ, чиј недостиг е утврден и од Државниот завод за ревизија. Настрана се утврдените нерегуларности кои овој Завод ги има утврдено во Агенцијата за странски инвестиции и промоција на извозот во 2014 година.¹⁸

Конечно, ова истражување е организирано во неколку делови и тоа првиот дел кој дава преглед на странските директни инвестиции, регулативата, и стимулациите, вториот дел кој

http://www.johnsoncontrols.com/content/us/en/contact/automotive_experience/electronics.html, па оттука, и Џонсон Контролс Македонија стана дел од Вистеон, како Вистеон Електроникс Македонија.

¹⁶ Види повеќе во Николов, Треновски, Ристески, Ристовска (2013 година): „Политички консензус за економската иднина на Република Македонија“, ЦЕА: http://cea.org.mk/documents/Politicki_konsenzus.pdf, исто така, повеќе во Menzinger J. (2003): „Does Foreign Direct Investment Always enhance economic growth?“, KYKLOS, Vol. 56 – 2003 – Fasc. 4, 491–508.

¹⁷ Види повеќе во конечен извештај на овластениот државен ревизор: http://dzt.mk/Uploads/2008_Agencija_stranski_investicii.pdf

¹⁸ Види повеќе во конечен извештај на овластениот државен ревизор: http://dzt.mk/Uploads/13_Agencija_stranski_investicii_izvoz_FOLLOWUP_KOMPLET.pdf

дава преглед на методологијата и нејзиното користење за квантифицирање на бенефитите и трошоците, и третиот дел кој дава преглед на дополнителните бенефити и препораки за унапредување на политиките.

2. Странските директни инвестиции во Македонија и регулативата

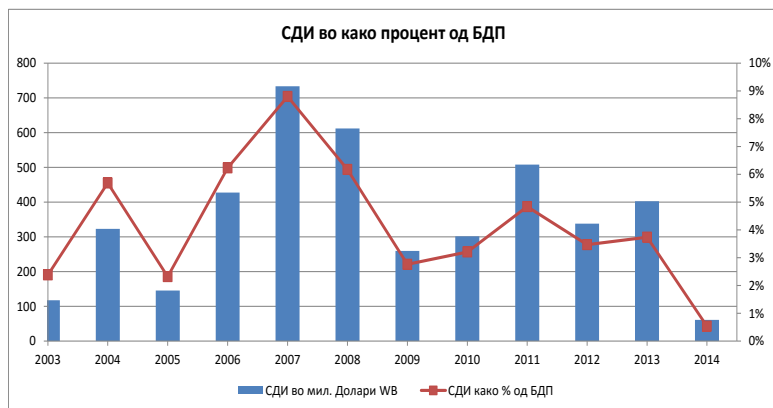
2.1. Вкупни странски директни инвестиции

Податоците за вкупните нето-странски директни инвестиции,¹⁹ покажуваат дека во временскиот период од 2003 до 2014 година во Република Македонија, странските директни инвестиции (СДИ) имаат генерален тренд на пораст. Според динамиката на инвестициите прикажана подолу,

Извор: податоци од Светска банка и изведени инвестиции

учествува со околу дваесет проценти. Имено, во 2008 година учеството на странските инвестиции од технолошко-индустриските зони било 3%, додека, пак, во 2009 година било дури 51%, а во останатите години тоа е меѓу дваесет и триесет проценти.

Извор: податоци од база на податоци од Светска банка

Набљудувано како процент од БДП, во 2007 година кога салдото на СДИ е највисоко, учеството во бруто-домашниот производ изнесува 9%, кое во текот на годините продолжува со опаѓање, сè до благото зголемување во 2011 година на 5% од БДП, додека во 2014 достига 1%.

¹⁹ Во странски директни инвестиции влегуваат и оние инвестиции од корисниците на технолошко-индустриските зони.

Извор: податоци од база на податоци од Светска банка

Споредено со соседните земји, Македонија и Босна и Херцеговина имаат слична динамика и вредност на СДИ по глава на жител (во американски долари) и тие бележат најниско, но постојано ниво на инвестиции по глава на жител во однос на другите соседни земји. Според податоците од базата на податоци на Светска банка,²⁰ Црна

Гора и Бугарија бележат непостојан тек на СДИ, односно повисоки осцилации на вредноста по

глава на жител, со пад на инвестициите во последните 4 години. Единствено Хрватска бележи значителен пораст на СДИ во 2014 година, споредено со претходната година, што не е случај во останатите разгледувани земји.

Извор: Завод за статистика и финансиски извештаи на компаниите од ЦРМ, пресметка на авторите

Учеството на извозот на СДИ од ТИРЗ во вкупната вредност на извозот на Македонија е значаен и континуирано расте. Имено, процентот на извозот на компаниите во ТИРЗ (според изведена вредност на извоз, види методологија подолу) од 2007 до 2009 година учествува до еден

процент, потоа континуирано расте за во 2014 година да достигне 27%. Од 2010 година, учеството на извозот на компанијата Џонсон Мети е значително и е најголемо од вкупниот извоз од сите компании во ТИРЗ, и изнесува помеѓу 78% и 87% проценти (во 2011 и во 2014 година соодветно). Ова укажува на влијанието на една компанија која

Извор: Завод за статистика и финансиски извештаи на компаниите од ЦРМ, пресметка на авторите

²⁰ <http://data.worldbank.org/>

е значително поголема во однос на приходите, споредено со останатите компании, кое би можела да го има во целокупните показатели за инвестициите во зоните.

Уделот на компаниите во целокупната бруто-додадена вредност на национално ниво достигнува до неполн еден процентен поен во 2013 година. Бруто-додадената вредност како компонента на БДП која го мери придонесот на секој производител, сектор или индустрија, дава преглед на придонесот на компаниите во ТИРЗ во целосната економија. Од графикот може да се увиди дека придонесот преку додадената вредност на компаниите²¹ е видлив по 2011 година, односно откако првите инвеститори почнуваат да генерираат добивка и тој се зголемува во наредните години. Најголем удел кој придонесува со најголем дел во бруто-додадената вредност во 2013 година е Џонсон Мети како најзначаен по големина на приход и на добивка во дадената година. Бидејќи компаниите кои се основани и/или почнуваат да работат во 2011 години, во првите години генерираат нето-оперативна загуба и нивното позитивно влијание се очекува да се види во и по 2014 година. За вкупната додадена вредност на странско контролираните компании како дел од вкупната додадена вредност за Македонија, статистиката не е достапна.²²

2.2. Регулатива за олеснувања и државна помош за СДП во ТИРЗ

Република Македонија е земја-кандидат за членство во ЕУ од декември 2005 година, а Комисијата првпат даде препорака до Советот за отворање на преговорите за пристапување во 2009 година. Како земја-кандидат за членство во ЕУ, потребно е регулативата да ја усогласи со регулативата на ЕУ, вклучувајќи ја и регулативата која се однесува на државната помош, односно нејзината контрола. Во однос на странските инвестиции преку корисниците во ТИРЗ, освен даночните ослободувања добиваат и директна помош, односно државна помош.

Според Европската комисија:²³ *државната помош е дефинирана како предност во каква било форма, дадена на селективна основа за претпријатијата од страна на националните јавни власти. Затоа, субвенциите доделени на поединци или општите мерки кои се отворени за сите претпријатија, не се опфатени со оваа забрана и не претставуваат државна помош (примерите ги вклучуваат општите даночни мерки или легислативата за вработување).*

За дадена мерка да се смета за државна помош, треба да ги има овие карактеристики:

- Да постои интервенција од страна на државата или преку државните ресурси, кои можат да земат различни форми (на пример, грантови, даночни или каматни олеснувања, гаранции, владини вложувања како дел од компанија, или обезбедување стоки и услуги по повластени услови итн.);

²¹ Пресметана како збир од оперативната добивка, трошоците за вработување и амортизацијата.

²² Види подетално табела во анекс.

²³ http://ec.europa.eu/competition/state_aid/overview/index_en.html

- Интервенцијата да му дава на примателот предност на селективна основа, на пример, за некои компании или индустриски сектори, или на компании лоцирани во одредени региони;
- Конкуренцијата е или може да биде нарушена;
- Интервенцијата може да влијае врз трговијата помеѓу земјите-членки.²⁴

Во последниот извештај на ЕК за напредокот на Македонија (за 2015 година), се укажува дека постојат недостатоци во делот на државното влијание врз конкурентноста: „додека правната рамка за државна помош беше зајакната во последниве години, информациите дадени за износите и за корисниците на државна помош и за следственото оценување се ограничени“. Дополнително, во поглавјето за политика на конкуренција се напоменува дека „...Системите за пријавување за користење државна помош не се користат од страна на сите даватели на државна помош, со што се попречува ефективно следење. ...Регистарот на државна помош сè уште не е воспоставен и сè уште не е составена мапа на регионална помош во согласност со насоките на ЕУ за регионална државна помош“.²⁵

Имајќи го предвид горе кажаното, а со цел зголемување на транспарентноста, потребно е нејзино унапредување преку креирање и редовно ажурирање на регистарот на државна помош, како и креирање мапа за државна помош на национално и/или на регионално ниво, со што ќе се унапреди транспарентноста, а и ќе се приближиме кон усогласување со регулативата на ЕУ. Дополнително, во согласност со препораките на ДЗР, потребно е унапредување на критериумите за доделување на државната помош.

Од аспект на системот за привлекување СДИ во Република Македонија, главните политики и мерки за привлекување СДИ во Македонија кои ги промовира Агенцијата за странски инвестиции и промоција на извозот на Република Македонија (АСИПИРМ), се следниве:²⁶

- Рамна даночна стапка од 10% за персонален данок и данок на добивка;
- Даночни олеснувања – нема данок на добивка на реинвестирана нето-добивка пред оданочување;
- Ниски трошоци за конкурентна работна сила;
- Дополнително, за инвестициите во ТИРЗ²⁷ се нудат шеми за државна помош во форма на регионална државна помош: ослободување од плаќање персонален и корпоративен данок на добивка во првите 10 години; ослободување од ДДВ и од плаќање царински давачки за добра, суровини, за опрема и машини, до 500 илјади евра како субвенција за инвестициски трошоци во зависност од вредноста на инвестицијата и од бројот на вработени, закуп на земјиште до 99 години; бесплатно поврзување со природен гас, вода, електрична енергија; ослободување од плаќање

²⁴ Види повеќе во анекс.

²⁵ Работен документ на службите на Комисијата, извештај за Република Македонија, 2015 година, http://www.sobranie.mk/content/%D0%9D%D0%A1%D0%95%D0%98/PR2015_All_CK_FF_MK_16.11.2015.pdf (видено на: 20.12.2015 година).

²⁶ <http://www.investinmacedonia.com/>

²⁷ <http://www.investinmacedonia.com/investing-in-macedonia/technological-industrial-development-zones-tidzs>

комунални давачки на локалната општина и давачки за градежни дозволи, како и зелени царински канали за добра.

Сакаме да напоменеме дека во оваа студија не се опфатени индустриските и зелените зони кои (треба) оперираат во согласност со Законот за индустриски зелени зони.²⁸ Владата на Република Македонија има воспоставено меѓу ресорска работна група, координирана од Министерството за економија (МЕ), чија задача е да го имплементира донесениот акциски план за формирање индустриски зелени зони, а во тек се и измени и дополнувања на Законот за индустриски зелени зони.

Овде уште еднаш потсетуваме дека Владата е нетранспарентна во делот на привлекување СДИ и дека до моментот на истражувањето, информациите за конкретната висина на учеството на државата во форма на доделена помош не е јавно достапна, па оттука за дел од информациите како фактор кој лимитира за квантифицирање ќе бидат користени претпоставки кои ќе бидат образложени. Во периодот на спроведување на истражувањето, освен директна комуникација со чинителите за податоци за висината и за типот на државна помош по компанија и по години, се побарани и податоци преку барање за пристап до информации од јавен карактер,²⁹ по што е добиен одговор³⁰ дека висината на доделената помош е од доверлив карактер и има економска и пазарна вредност за компаниите.

Исто така, сакаме да укажеме и на недостигот на критериуми за избор и за склучување договори со СДИ, нецелосно планирање средства во буџетот на Република Македонија,³¹ но и недостиг од мониторинг и евалуација на постигнатите ефекти од досегашната државна помош инвестирана за привлекување СДИ, што е утврдено и од Државниот завод за ревизија (ДЗР). Настрана се утврдените нерегуларности кои ДЗР ги има утврдено во Агенцијата за странски инвестиции и промоција на извозот во 2014 година во соодветниот извештај на овластениот државен ревизор.³²

3. Стимулации за странски директни инвестиции во технолошко-индустриските зони

Според Законот за технолошко-индустриски развојни зони³³ и Законот за контрола на државната помош,³⁴ постојат повеќе видови даночни ослободувања и дополнителни стимулации за странските компании-корисници на ТИРЗ.

²⁸ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 119/2013 и 160/2014.

²⁹ БПИЈК е поднесено до ДТИРЗ и до АСИПИРМ, 22.12.2015 година.

³⁰ Одговор добиен на 26.1.2016 година.

³¹ Види повеќе во конечен извештај на овластениот државен ревизор:

http://dzt.mk/Uploads/2008_Agencija_stranski_investicii.pdf

³² Види повеќе во конечен извештај на овластениот државен ревизор:

http://dzt.mk/Uploads/13_Agencija_stranski_investicii_izvoz_FOLOWUP_KOMPLET.pdf

³³ Закон за ТИРЗ (Службен весник на Република Македонија бр. 14/07, 103/08, 130/08, 139/09, 155/10, 127/12, 41/14, 160/14, 72/15, 129/15, 173/15, 192/15).

³⁴ Службен весник на Република Македонија бр. 145/2010.

Македонија како што беше спомената погоре, во форма на олеснувања и на државна помош преку Законот за ТИРЗ и контрола на државната помош, овозможува бенефиции за оние СДИ кои се корисници на ТИРЗ. Олеснувањата и стимулациите (incentives) кои ги овозможува државата за компаниите во ТИРЗ, се јавуваат во следните форми:

1. *Даночно ослободување од данок на добивка*: корисникот на зоната е ослободен од плаќање данок на добивка за период од десет години.³⁵ Стапката на данокот на добивка во Република Македонија изнесува 10%. Во случај на распределба на добивка во форма на дивиденди, даночната стапка е применлива;
2. *Даночно ослободување од персонален данок на доход*: корисникот на зоната е ослободен од плаќање персонален данок на доход по основа на плати на вработени лица за период од 10 години, без разлика на бројот на вработени лица.³⁶ Стапката на персонален данок на доход изнесува 10%, која иако е на товар на вработениот, се уплаќа од страна на работодавецот;
3. *Субвенционирање наемнина за парцела*: корисниците на ТИРЗ имаат значајно ниска наемнина на површините на парцелите. Според тарифникот на зоните, тие се симболични и изнесуваат 3,1 МКД/м². Разликата помеѓу пазарната вредност која би ја плаќале корисниците и вредноста која ја плаќаат, се смета како субвенција или дополнително олеснување;
4. *Грант за градба*: висината на помошта за градба на објект во ТИРЗ е лимитирана до 0,5 милиони ЕУР, и компаниите-корисници на зоните ја користат оваа помош во форма на грант;
5. *Ослободување од надомест за уредување градежно земјиште (комунални такси)*: ослободување од надоместот кој е локален и го воспоставува општината на чија територија се ТИРЗ, односно за овој случај тоа се општина Илинден (за ТИРЗ Скопје 1 и ТИРЗ Скопје 2) и општина Штип (ТИРЗ Штип);³⁷
6. *Помош за обука на вработени*: корисниците на ТИРЗ можат да добијат помош во форма на грант за обука на вработените во висина на 50% од подобните трошоци за тренинг;
7. *Ослободување од плаќање данок на додадена вредност (ДДВ)*: корисникот на зоната е ослободен од ДДВ за прометот на добра и услуги во ТИРЗ (освен прометот наменет за крајна потрошувачка) и за увозот на добра во ТИРЗ (под услов добрата да не се наменети за крајна потрошувачка);³⁸
8. *Субвенционирање на 50% од бруто-платата за вработените во период од 2 години*: оваа помош е алтернатива на 50% од оправданите инвестициски трошоци (за инвестиции до 50

³⁵ http://www.ujp.gov.mk/m/megjunarodni_organizacii/category/1027

³⁶ Ibid.

³⁷ Иако во моментот има основано повеќе ТИРЗ низ Република Македонија, во ова истражување се разгледуваат ТИРЗ 1 и ТИРЗ 2 во Скопје и ТИРЗ Штип во Штип, затоа што до крајот на 2014 година од корисниците на ТИРЗ кои поднеле завршни финансиски извештаи, податоци постојат само за овие три ТИРЗ.

³⁸ Ibid.

милиони евра), кои се пресметуваат или како оправдани трошоци за инвестицијата или како трошоците за плата за вработените во период од две години.³⁹

4. Преглед на постоечки истражувања

Конкретно за СДИ во ТИРЗ во Македонија како резултат на ограничениот пристап на егзактни податоци, резултира со недостиг на истражувања кои се достапни, а кои, пак, вршат квантифицирање на економскиот трошок и поврат на инвестицијата, односно бенефитите од државната помош во компаниите кои се наоѓаат во ТИРЗ.

За разлика од други држави, но и последните регулативи на ЕК на ЕУ кои се однесуваат на сите членки, во однос на транспарентноста на државната помош, во Македонија транспарентноста на висината на државната помош речиси не постои, односно ниту ДТИРЗ ниту, пак, Комисијата за заштита на конкуренција (КЗК)⁴⁰ (надлежна и за контрола на државната помош) не ја објавуваат висината на доделената државна помош. Имено, достапните извештаи за КЗК во делот каде треба да стои износот на доделена државна помош е покриен.

Според последните измени на регулативата на ЕУ за транспарентност на доделената државна помош, сите земји-членки се обврзани да ги објавуваат на разбирлива веб-страница следните информации за национално или за регионално ниво за државна помош: (1) кратка информација за мерката; (2) целосен текст за мерката или линк до неа; (3) информација за секоја индивидуална помош над 200 илјади евра која содржи име на корисник, вид корисник (МСП/големо претпријатие), регион, економски сектор, елемент на помош, инструмент на помош и датум на грант.⁴¹ Тоа е утврдено со водичот за државна помош за 2014-2012 година на ЕК, во делот за транспарентност.⁴² Некои земји-членки како Холандија веќе имаат интерактивни и готови веб-страници каде се прикажуваат овие информации веќе подолг период.⁴³

Истражувањата во однос на користените методологии за евалуација на бенефитите од странските вложувања, се повикуваат на потребата за огромната база на егзактни податоци кои се потребни за детална анализа. Според Стеклер и Стеванс (1991 година), типични пресметки за контрибуцијата на директните инвестиции се концентрираат на националниот доход на државата, додека дистрибуцијата на приходот е поретко испитувано прашање. При имплементирање на анализата за трошоци и бенефити, нивното квантифицирање зависи од

³⁹ <http://www.vest.mk/?ItemID=1B6CBF4D0FCF0E4C9BB69A4126586C4B>

⁴⁰ Закон за контрола на државната помош, Службен весник на Република Македонија, бр. 145 од 5.11.2010 година, член 29: објавување одлуки и податоци, член 30: деловна или службена тајна (член 29, алинеа 5: податоците кои се деловна или службена тајна, во смисла на членот 30 од овој Закон, не се објавуваат), Закон за заштита на конкуренцијата бр. 145/10, 136/11, 41/14, член 57: деловна или службена тајна.

⁴¹ http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-1175_en.htm

⁴² http://www.renascce.eu/documente/rag%20new%20en%202013_743en.pdf, видено на 25.12.2015 година.

⁴³ http://ec.europa.eu/competition/state_aid/modernisation/index_en.html, <http://www.europaomdehoek.nl/Холандија>, видено на 14.12.2015 година, земјите на ЕФТА, <http://www.eftasurv.int/> (видено на 31.12.2015 година).

тоа колку пазарот на инпути и производи е совршен, односно дали се рефлектираат маргиналните трошоци, во спротивно, потребно е користење приспособени или „shadow“ цени, со цел утврдување на маргиналниот трошок.⁴⁴

5. Клучно прашање

Клучното прашање на ова истражување е колкава е додадената вредност на СДИ во ТИРЗ и колкав е трошокот врз јавните финансии наспроти бенефитите од инвестициите во изминатиот период.

6. Пристап и методологија

6.1. Пристап и методологија

Пристапот за спроведување на ова истражување се базира на следните чекори за прибирање податоци, информации и нивна анализа:

1. *Преглед на постоечки анализи*, секундарни податоци, важечка регулатива која се однесува на странските инвестиции во ТИРЗ;
2. *Прибирање податоци* врз основа на достапните финансиски извештаи на компаниите во ТИРЗ кои се достапни преку ЦРМ, како и податоци објавени на веб-страниците на ДТИРЗ, АСИПИРМ;
3. *Директна комуникација* со корисниците, и иако некои беа контактирани по телефон и по мејл, не добивме податоци, како и со ДТИРЗ и со СИПИРМ во однос на висината на државната помош, поради што е поднесено барање за пристап до информации од јавен карактер;⁴⁵
4. *Анализа* врз основа на утврдена методологија.

6.2. Опсег, ограничувања

Ова истражување овозможува симплифицирана методологија преку која може да се опенат нето-бенефитите на инвестициите во дадениот период од нивното основање до крајот на 2014 година и да дадат сет на генерални препораки за унапредување на политиките за поддршка на СДИ во ТИРЗ во Република Македонија. Пресметките и калкулацијата за нето-економските бенефити, како и маргиналниот бенефит од новите вработувања, се базираат врз податоците од финансиските извештаи на компаниите кои се наоѓаат во ТИРЗ (завршните финансиски извештаи од ЦРМ), додека податоците кои се однесуваат на

⁴⁴ The adequacy of the US Direct Investment Data, Stekler, Stevens, International Economic Transactions, Issues in Measurement and Empirical Research, National Bureau of Economic Research, 1991.

⁴⁵ Одговор на барањето е добиено само од АСИПИРМ во кое не се наведува висината на државната помош со образложение дека тие се од доверлив карактер и имаат економска и пазарна вредност за компаниите, и на барање на компаниите не се во можност да ги објават.

државната помош и ослободувањата се прибрани врз основа на претпоставки, а делумно врз изјави и податоци од страна на ДТИРЗ.

Ограничувањата на оваа анализа се од следните аспекти:

- Детална сеопфатна анализа на трошоци и бенефити за инвестиции кои се наоѓаат во ТИРЗ е екстремно тешко да се спроведе поради потребата од голем број детални податоци и информации кои се потребни за нејзино спроведување, а тие не е возможно да се приберат во дадениот период, поради пристапноста, ресурсите, како временски така и материјални. Голем број податоци кои би биле потребни за детална анализа се податоци кои и самите компании ги третираат како доверливи;
- Ограничениот пристап до информации за висината на државната помош и на ослободувањата по компанија за периодот кој се истражува, целосна ригорозна анализа на трошоци и бенефити ја прави невозможна, но тоа не е ни целта на ова истражување. Истовремено, ограничениот временски опсег за одредени компании може да се оцени само во периодот од нивното основање, кое за дел од нив е релативно кратко и претставува дополнително ограничување;
- Индиректните бенефити, како и одложените бенефити, исто така, имаат значајно влијание за остварување на целите за привлекување на СДИ, но нивното квантифицирање и мерење, исто така, е ограничено, но со ова истражување се обидовме да идентификуваме дел од нив.

Со цел да се земат предвид ограничувањата поради краткиот период на оперативност на дел од компаниите, освен периодот на разгледување, направени се и симулации за тоа колкави би биле бенефитите и исплатливоста на инвестициите во период од десет години постоење со предвиден раст на компанијата според одминатите податоци. Дополнително, наодите се нормализираат по години за да се доведат сите инвестиции во ист период, со што се пресметува нето-сегашна вредност (НСВ) на инвестициите и на внатрешната стапка на поврат на инвестицијата со дисконт на соодветната стапка. Треба да се напомене дека во услови кога не ни се познати плановите за развој на компаниите, проекциите се базираат врз основа на трендот на развој и можните трендови на развој, имајќи ги предвид периодот на постоење и општо утврдената стапка на развој.

6.3. Бенефити - методологија, претпоставки и анализа

Методологијата која се користи за да се утврдат бенефитите и трошоците од инвестициите во ТИРЗ, се базира на симплифицирана аналитичка алатка за мерење на нето-економскиот бенефит на секоја од инвестицијата, како и утврдување на трошоците за инвестицијата за државата, во зоните во периодот од 2017 до 2014 година, преку трошоците и бенефитите (анализа за трошоци и бенефити) со акцент на бенефитите од новите вработувања во компаниите во ТИРЗ.

Користената методологија се базира на симплифицираната методологија која главно се осврнува на наодите и пристапот на Бренер и на Бел (1993), во публикацијата на Центар за

развој на информации и евалуација (ЦРИЕ) на УСАИД.⁴⁶ Мерењето на трошоците и на бенефитите од проекти кои промовираат извоз, преку мерење на бенефитите и на трошоците изразени преку вработувањата одат во прилог, бидејќи еден од главните мотиви за поддршка на странските инвестиции преку компаниите во ТИРЗ и целта утврдена со законот за ТИРЗ се да се зголемат вработувањата.

Анализата на трошоци и бенефити ја споредува вредноста на тековите на трошоците поврзани со даден проект со вредноста на текот на бенефитите од дадениот проект за да се измери придонесот на даден проект врз националната економија. При анализата на даден проект, финансиските бенефити и трошоци заедно со сет економски цени (shadow prices), кои го рефлектираат опортунитетниот трошок, се разликуваат од цената која е платена и ги коригираат финансиските текови во нивните економски еквиваленти за да ги земат предвид трошоците и бенефитите кои недостасуваат при финансиската анализа.⁴⁷

Според оваа методологија:

$$\text{Нето-економски бенефити} = (\text{додадена вредност во економски цени}) - (\text{опортунитетен трошок на фактори кои се потребни да генерираат додадена-вредност})^{48}$$

Нето-економските бенефити за секоја компанија се претставени како збир од економската додадена вредност, и тоа вкупните приходи од извозот, намалени за опортунитетните трошоци како фактори за генерирање на додадената вредност и економските нето-бенефити се однесуваат на целокупните бенефити за државата. Опортунитетните трошоци кои се земени предвид при ова истражување се:

1. *Инвестицијата на странски капитал* – висината на инвестицијата врз основа на финансиските извештаи е изведена како збир од промената на капиталот и на обврските⁴⁹ за секоја година, преку која ја утврдуваме висината на инвестициите за секој од корисниците во ТИРЗ. Бидејќи промената/движењето на обврските во текот на целата година не се познати (билансот на состојба ни дава слика само на денот на билансирање)

⁴⁶ http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNAAX277.PDF, Measuring Costs and Benefits of Export Promotion Projects, Findings from A.I.D. Experience, Jennifer Bremer, Charles Bell, 1993, Center for Development Information and Evaluation U.S. Agency for International Development.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Net economic benefits = (Value-added in economic prices) – (opportunity cost of factors needed to generate value-added).

⁴⁹ Според НБРМ: ...Податоците за состојбата на директните инвестиции вклучуваат податоци за сопственичкиот капитал (со реинвестирање на добивката) и за должничките инструменти.

и во текот на годината има промени на билансните позиции за краткорочни и долгорочни кредити и позајмици, земените кредити и позајмици кои се користат за купување основни средства и за финансирање на работниот капитал (working capital), ги додаваме на инвестициите во основни средства (промена на вредност на основни средства во текот на годината, плус трошокот за амортизацијата за истата година), како и потребата за финансирањето на работниот капитал.

Самите финансиски извештаи на разгледуваните компании укажуваат дека обврските по кредити со поврзани друштва за кои има трошоци за камати, се високи наспроти финансирањето со капитал, со што се потврдува адекватноста на овој пристап на изведување на висината на инвестицијата (странска инвестиција). Ова важи за сите компании во ТИРЗ кои се предмет за анализа, освен за една од инвестициите која континуирано има позитивни резултати (нето-добивка) и чии тековни средства се повисоки од тековните обврски и не се јавува потреба за финансирање на работниот капитал преку подигнување кредитни линии од поврзани друштва.⁵⁰ Притоа, потребите за финансирање на растот на компанијата се задоволени преку зголемување на капиталот преку реинвестирање на нето-добивката;

2. *Нето-платите на вработените* – висината на нето-платите за вработените е податок кој е достапен и видлив од годишните финансиски извештаи на компаниите за кој во анализата се зема просек, бидејќи не постои структура на вработените за технолошки квалификации (hi/low). Просекот на нето-платите е прифатлив во услови кога имаме недостиг од ревидирани финансиски извешти за компаниите кои би дале преглед на структура на вработени по степенот на технолошки квалификации;
3. *Вредноста на увозот* – висината на увозот е изведена вредност како резултат на почетната состојба на залихите, вкупната вредност на материјални трошоци како трошоци од основната дејност, намалени за вкупната вредност на залихите на крајот на годината.

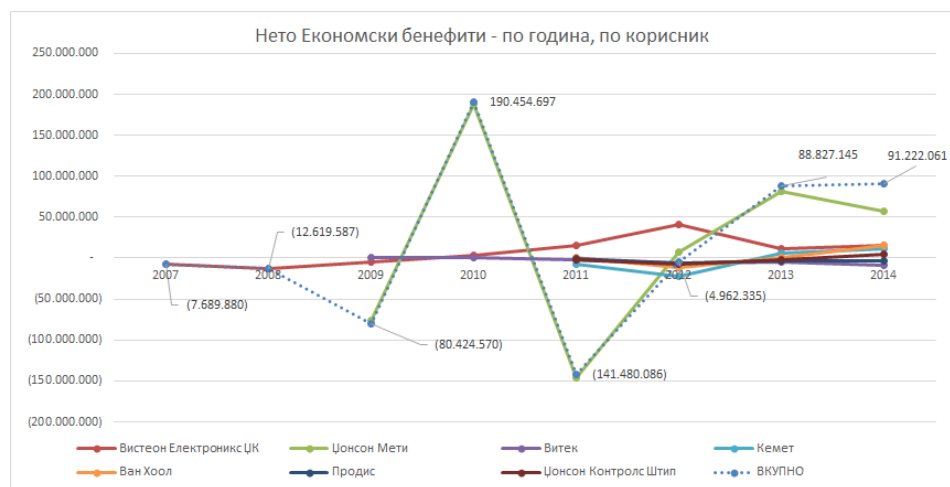
При имплементирање на оваа статичка методологија за пресметка на **нето-бенефитите за секоја година** адекватно за секоја од разгледуваните компании и калкулирање на сумата на годишните нето-бенефити, произлегува дека позитивни нето-бенефити се јавуваат кај двете компании (Вистеон Електроникс и Џонсон Мети), кои се и првите компании кои се основани во ТИРЗ и имаат најдолг период на функционирање. За оние компании кои почнале со работа во текот на 2011 година, сè уште салдото на нето-бенефитите е негативно, освен за една од нив (Ван Хоол). Може да се претпостави дека лимитирачки фактор за утврдување на нето-бенефитите во првите години од работењето е прерано, односно дека нето-бенефитите од СДИ се генерираат во подоцнежните години од работењето. Сепак, влијание имаат и индивидуалните резултати на компаниите, секторот и големината на компанијата. Вкупните нето-бенефити по оваа методологија при сумирање на сите резултати од 2007 до крајот на 2014 година за сите компании кои се разгледуваат, изнесуваат 123,33 милиони ЕУР, од кои најголем дел се резултат на Вистеон и на Мети кои придонесуваат со 172,2 милиони ЕУР.

⁵⁰ Ова се однесува на Џонсон Мети.

Нето-економски бенефити, во милиони ЕУР

	Вистеон Електрон икс	Џонсон Мети	Витек	Кемет	Ван Хоол	Продис	Џонсон Контролс Штип
	<i>Почеток * 2007</i>	<i>Почеток 2009</i>	<i>Почеток 2009</i>	<i>Почеток 2011</i>	<i>Почеток 2011</i>	<i>Почеток 2011</i>	<i>Почеток 2011</i>
<i>Додадена вредност во економски цени (вкупен извоз)</i>	349,70	2.594,18	5,14	21,1	78,22	1,13	27,08
<i>Опортунитетни трошоци за генерирање додадена вредност</i>	289,21	2.482,46	26,45	32,73	73,91	14,06	34,41
<i>Нето-економски бенефити</i>	60,49	111,73	-21,31	-11,63	4,31	-12,93	-7,33

* Прва година кога се започнува со генерирање приходи, до крај на 2014 година

6.4. Трошоци - методологија, претпоставки и анализа на трошоци

Трошоците кои ги генерира државата преку даночните и неданочните ослободувања кои се земени предвид се даночните и неданочните ослободувања и субвенции кои ги овозможува државата за компаниите во ТИРЗ, и тоа:

1. *Даночно ослободување од данок на добивка*: 10% на нето-добивката за секоја година кога има нето-добивка, а за која корисникот на зоната е ослободен од плаќање данок на добивка за период од десет години;

2. *Даночно ослободување од персонален данок на доход*: 10% од нето-трошоците за плати за период од десет години, а процентот по пресметка на платите е околу 10% од нето-платата ако се земат предвид просечните висини на нето-платите во однос на даночното ослободување и пресметката на придонесите;
3. *Субвенционирање наемнина за парцела*: разликата помеѓу претпоставената пазарна вредност на наем на површината,⁵¹ утврдена на 3 ЕУР/м² и цената според тарифникот на зоните од 0,05 ЕУР/м². Па оттука, разликата помеѓу пазарната вредност која би ја плаќале корисниците и вредноста која ја плаќаат се смета како субвенција или дополнително олеснување;
4. *Грант за градба*: висината на помошта за градба на објект во ТИРЗ е лимитирана на 0,5 милиони ЕУР, и претпоставуваме дека сите компании ја искористиле оваа еднократна помош во форма на грант во максималната висина;
5. *Ослободување од надомест за уредување градежно земјиште (комунални такси)*: ослободување од надоместот кој е локален данок/надомест и го воспоставува општината на чија територија се ТИРЗ, односно за овој случај тоа се Илинден (ТИРЗ 1 и ТИРЗ 2) и Штип (ТИРЗ Штип). Комуналните такси до моментот на основање на компаниите изнесувале 20 ЕУР/м² (во моментот тие се намалени на 15 ЕУР/м²) на изградена површина (помножен по коефициент од 0,05 за објекти за производство), а во Штип изнесуваат во просек 30 ЕУР/м², помножен по коефициент од 0,05 за објекти за производство);
6. *Помош за обука на вработени*: претпоставена вредност од 5.000 ЕУР за секој нов вработен. Корисниците на ТИРЗ можат да добијат помош во форма на грант за обука на вработените во висина на 50% од подобните трошоци за тренинг. Бидејќи нема временско ограничување, се претпоставува дека секоја година само за новите вработени се користи помош во висина од 5.000 ЕУР по нов вработен;
7. *Ослободување од плаќање ДДВ*: законските одредби предвидуваат ослободување по основа на ДДВ и се пресметува трошок за ДДВ за градбата, со 18% стапка на ДДВ за претпоставена вредност на трошоци за градба од 400 ЕУР по м². Со ослободувањето од ДДВ при изградбата на производните капацитети, државата има опортунитетен трошок за ненаплатени приходи од ДДВ од фирмите-изведувачи за градба на капацитетите;
8. *Вработување*: 50% од бруто-платата во период од 2 години доколку се пресметуваат како оправдани трошоци за инвестицијата. Поради претпоставки кои го задоволуваат првиот критериум, ова ослободување нема да го сметаме како трошок, односно ќе претпоставиме дека е 0 за сите корисници.

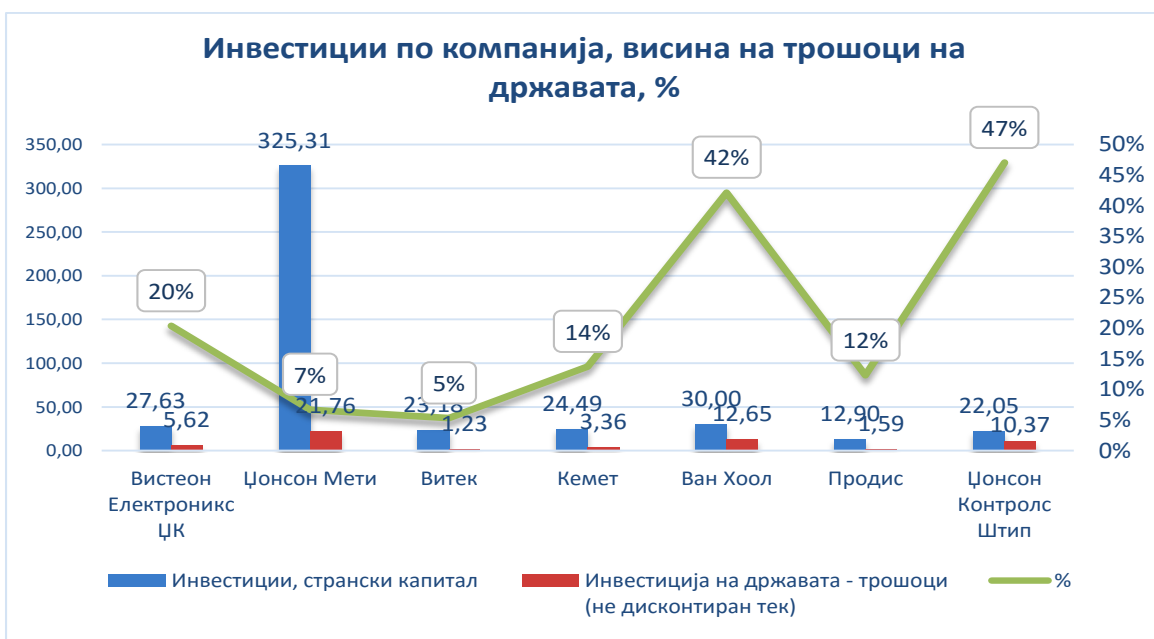
Оттука, може да се најде претпоставениот трошок во делот на инвестицијата која ја разгледуваме, односно претпоставената инвестиција на државата за секоја од компаниите (види детално табела 1 и трошоци ЕУР, по компанија и вкупно). Висината на трошоците на

⁵¹ Површината на парцелата е утврдена од повеќе извори и за оние за кои има на ДТИРЗ се користат овие површини, додека останатите се базираат на изјави на релевантните чинители и медиуми.

јавните средства, односно инвестицијата на државата преку ослободувањата и субвенциите, варираат по компанија во зависност од периодот во кој оперираат во ТИРЗ, големината на приходите, резултатите, градбата итн.

Во периодот кој се разгледува, ако се сумираат сите трошоци за сите компании, може да се утврди дека трошокот преку ослободувањата и субвенциите врз основа на дадените претпоставки за седумте компании од 2007 до 2014 година во апсолутна вредност, изнесува **56,58 милиони ЕУР**, а доколку нив ги ослободиме, вредноста во 2014 година изнесува 66,25 милиони ЕУР. Изведено како процент од инвестицијата на приватниот ентитет, односно корисникот, уделот на инвестицијата на државата варира од 5% до 47% во зависност од компанијата.

Во апсолутен износ, досега највисока вредност на трошоци на државата е пресметана во висина од 21,76 милиони ЕУР за Џонсон Мети, која, пак, претставува помал процент од инвестицијата на корисникот, односно 7%, додека во процентуален износ најголеми трошоци во висина од 47%, споредени со висината на инвестицијата на корисникот во вредност од 10,37 милиони ЕУР, се пресметани за Џонсон Контролс во Штип.

Со цел да се коригира текот на нето-бенефитите (scaleback), се утврдува **стапката на атрибуција** која претставува проценета веројатност дека одредени бенефити би се случиле доколку не би постоеле интервенциите на проектот, односно во нашиот случај колкава е веројатноста дека инвестициите би се случиле доколку не постојат олеснувањата и стимулациите во онаа мерка до која се достапни.

Оваа проценка е субјективна и според процените на авторите оваа стапка е утврдена на 20%, имајќи предвид неколку фактори меѓу кои:

- Доколку висината на претпоставените олеснувања и субвенции не би постоеле, компаниите ќе ги генерираат како инвестиција или како трошоци кои ќе се рефлектираат во финансиските извештаи, зголемувајќи ги трошоците од работењето и намалувајќи ја добивката, со полоши клучни индикатори на работењето (KPI),⁵² а со тоа и нивната инвестиција би била помалку исплатлива;

- Дополнително, ако платите на вработените не се субвенционирани, можеме да претпоставиме дека тие би биле пазарно одредени и би биле повисоки, со што повторно би се зголемил трошокот на компанијата и би бил дестимулирачки фактор за спроведување на инвестициите во Македонија. Во прилог на ова објаснување, индикативно е и најавеното заминување на првата компанија-корисник на ТИРЗ точно десет години по започнување на операциите, односно откако истекуваат олеснувањата за Вистеон Електроникс (порано дел од Џонсон Контролс), а и изјавата на извршниот директор на Ван Хоол дека главна причина за инвестиција во Македонија се државните субвенции.⁵³

За да се утврди маргиналниот бенефит од ново вработување како резултат на инвестициите, може да се искористи следниот метод кој дава анализа на економскиот поврат од креирање работни места. Во услови кога трошокот за целосна и детална анализа на трошоци и бенефити е невозможна да се спроведе, мерењето на бенефитите од вработувањата е корисна основа. За да се пресметаат нето-бенефитите од генерираните вработувања, ќе ја користиме следната формула за приливот на бенефити:

$$B = J * W * (1 - LCR) * A (1)$$

Каде:

- Број на генерирани вработувања (J): се новите вработувања во текот на годината, односно разликата меѓу состојбата на вработени на крајот на минатата година и тековната година врз основа на податоците евидентирани во завршните финансиски извештаи за секоја компанија за секоја година;
- Просечна нето-плата (W): просечна нето-плата во сите години кои се разгледуваат во дадената компанија врз основа на податоците од финансиските податоци за секоја компанија;
- Просечна стапка на конверзија на работна сила⁵⁴ (LCR) „shadow⁵⁵ wage rate“⁵⁶ која е претпоставена на 0,62 основа на други истражувања, и претставува процент кој го рефлектира соодносот од економските опортунитетни трошоци за работната сила и за финансиски изразената плата;

⁵² KPI-Key performance indicators.

⁵³ <http://24vesti.mk/subvenciiite-i-rabotnata-sila-ja-spasija-belgiskata-kompanija-%E2%80%99Evan-hol%E2%80%99D>

⁵⁴ Врз основа на пресметана shadow wage rate во источна Европа, http://fiorio.economia.unimi.it/res/Del%20Bo%20Fiorio%20Article%202011_1_17.pdf

⁵⁵ Shadow wage rate – претставува социјалниот опортунитетен трошок на работната сила, односно од што мора да се откаже индивидуата за да добие екстра единица од доброто.

⁵⁶ Labor conversion factor is generally stated as a percentage reflecting the ratio of the economic opportunity cost of labor to the financial wage.

- Стапка на атрибуција поврзана со новите вработувања (A) (претпоставена вредност од 20% врз основа на проценка на истражувачите.

Преку оваа формула ги пресметуваме бенефитите поврзани со секое ново вработување од инвестицијата и маргиналниот бенефит, кој е разлика помеѓу финансискиот и економскиот трошок поврзан со генерирање додадена вредност. Тоа значи споредба на ниво на инвестиција, на економскиот бенефит со трошоците, кои, пак, се резултат на комбинацијата од олеснувања кои му се доделени на инвеститорот во периодот на анализа (од основање на компаниите до крај на 2014 година).

Бидејќи целта на ТИРЗ е привлекување високо технолошки развојни инвестиции, со оваа формула ја коригираме вредноста на бројот на генерирани вработувања со мултипликатор 10. Односно приливот на бенефити во согласност со формулата (1) би бил:

$$B=10 * J * W * (1 - LCR) * A \quad (2)$$

Компанија	Вистеон Електрон икс	Џонсон Мети	Витек	Кемет	Ван Хоол	Продис	Џонсон Контролс Штип	ВКУПНО
Број на генерирани нови вработувања	321	534	33	144	485	72	1.499	3.088

Доколку се искористи овој пристап за пресметка на нето-бенефитите од вработувањата, може да се види дека разликата на нето-бенефитите од вработувањето, намалени за трошоците, и маргиналниот бенефит од вработувањето, во сите компании, освен за Вистеон Електроникс, е негативна, односно вкупно за сите компании се негативни 33 милиони ЕУР. Ова укажува дека маргиналниот бенефит е помал од маргиналниот трошок за вработување, освен во прво формираната компанија. Сепак, треба да се има предвид дека се анализираат резултатите на компаниите од почетокот на нивното оперативно функционирање до крајот на 2014 година, и дека поголем број од компаниите се оперативни во периодот од 2011 година.

Имајќи ја висината на пресметаната инвестиција на државата по компанија и по година, како и бројот на ново генерирани работни места, можеме да го распределиме трошокот по единица ново вработување во секоја компанија (види анекс табела 2).

	ВКУПНО
Тек на бенефити од вработување $10 * J * W * (1 - LCR) * A$ за сите години до 2014 година	23.496.822

Трошоци (неолеснителен тек)	56.581.365
Бенефити - трошоци = маргинален бенефит	-33.084.543

Вкупниот трошок утврден со субвенционирањето и со даночните ослободувања, поделен со бројот на вработувања генерирани во периодот, укажува на вредност која по ново вработување варира од најниски 7.534 ЕУР кај Џонсон Контролс Штип, каде во апсолутен број имаме најголем број вработени, до максимални 46.674 ЕУР по вработување кај Џонсон Мети. Во просек, во периодот во кој го разгледуваме трошокот за државата по единица вработување, тој изнесува просечни 21.454 ЕУР за овие седум компании за периодот од 2007 до 2014 година.

ТРОШОЦИ	Вистеон	Џ. Мети	Витек	Кемет	Ван Хоол	Продис	Џ. Контролс Штип	ВКУПНО
<i>Трошоци (ЕУР)</i>	5.624.809	21.761.475	1.229.456	3.361.010	12.647.692	1.586.473	10.370.451	56.581.365
<i>Нови работни места</i>	321	534	33	144	485	72	1.499	3.088
<i>Трошоци по вработување ЕУР</i>	17.523	40.752	37.256	23.340	26.078	22.034	6.918	18.323
<i>Трошок по вработување (олеснителен тек) ЕУР</i>	23.829	46.674	44.568	26.913	31.201	26.460	7.534	21.454

Со дисконтирање на тековите и за трошоците и бенефитите со дисконт на стапка од 8%, може да се пресметка НПВ и ИРР за секоја од инвестициите во дадениот период. Истовремено, можеме да се пресмета и колкав е трошокот по вработување, имајќи ги предвид вкупните олеснителни текови на трошоците во дадениот период. Меѓутоа, тековите на бенефитите и на трошоците се негативни, освен за Вистеон, дисконтирањето на тековите дополнително ја намалува вредноста на негативната НСВ на тековите, а пресметката на ИРР е неоснована.

Од друга страна, освен економските нето-бенефити кои се однесуваат на државата, а кои беа анализирани во погоре дадениот дел, преку анализата на финансиските извештаи и утврдените претпоставки за инвестицијата на државата, може да се направи финансиска анализа на приватните инвеститори, односно ентитети. За таа цел, ќе ја утврдиме нето-

сегашната вредност на инвестицијата за период од десет години, со и без инвестицијата на државата преку доделената помош и даночните ослободувања.

Со цел да ја утврдиме вредноста на добивката која се генерира или ќе се генерира како резултат на инвестицијата изразена во сегашна вредност на парите, пресметуваме користејќи го концептот на нето-сегашна вредност (НСВ). При спроведување на финансиската исплатливост на инвестициите, поради релативно краткиот период на постоење на компаниите, се изврши проценка за периодот од 2007 до 2014 година, каде 2014 година е базна година за целите за дисконтирање⁵⁷ на готовинскиот тек. Дополнително, за да се премости краткиот период на постоење на некои од компаниите, направена е проекција до 10 години и тоа врз основа на трендот од последните години, и претпоставен раст од 5% за Вистеон, имајќи го предвид најавеното заминување по истекот на десеттата година, 10% годишен раст за Ц. Мети имајќи ги предвид претходните години и релативно подолгиот период на постоење, и по 15% раст за компаниите кои постојат од 2011 година претпоставувајќи дека е потребен поголем раст за достигнување зрелост,⁵⁸ и за сите компании дека генерираната добивка во годините кои се проектирани целосно ќе ја реинвестираат, со што ќе го зголемат капиталот на компанијата. Анализата на финансискиот поврат на инвестицијата при пресметка на нето-готовинските текови, ги зема предвид како прилив на текови на приходот и останатата вредност на инвестициите (утврдени со оваа анализа), а како одлив на тековите ги зема оперативните трошоци, дополнителната инвестиција, висината на државните инвестиции (трошоци кои произлегуваат од даночните и неданочните стимулации).

Финансиската анализа укажува дека комбинацијата од стимулации од Владата имале нето-позитивен ефект врз резултатите на инвестицијата на Вистеон. Иако НСВ на инвестицијата во период до 2014 година е негативна (-9,2 милиони ЕУР), како резултат на даночните ослободувања и останатите стимулации нето-загубата е намалена на 5,4 милиони ЕУР. Со дополнителна проекција на раст од 5% на година за следните две години, нето-загубата се намалува за 4,4 милиони ЕУР. Сепак, напоменуваме дека оваа анализа ја предвидува финансиската вредност на инвестицијата, додека економските бенефити беа пресметани во претходниот дел на оваа анализа (види табела 3).

Кај Џонсон Мети, анализата укажува дека комбинацијата од стимулации од Владата имала значаен позитивен ефект врз резултатите на инвестицијата НСВ, таа е позитивна веќе по петтата година и без стимулациите на државата (47,6 милиони ЕУР), но како резултат на даночните ослободувања и останатите стимулации, нето-добивката е зголемена за повеќе од 14,5 милиони ЕУР, која, пак, со проекција на дополнителен раст од 10% на годишно ниво за следните години се зголемува за 30,48 милиони ЕУР. Дополнителна исплатливост на инвестицијата преку интерната стапка на поврат на инвестицијата укажува дека е за 2%

⁵⁷ Стапка на дисконтирање од 8%.

⁵⁸ Компанијата Продис поради негативните резултати во претходниот период и неизвесната иднина е отстранет од проекциите, <http://www.telma.com.mk/vesti/dali-farmaceutskata-kompanija-prodis-kje-se-zatvori>

поголема како резултат на дадените стимулации, која и без ослободувањата има стапка од 15%, што е значајно над 8% од стапката на дисконт (види табела 3).

За исплатливоста на Витек, комбинацијата од стимулации од Владата имале круцијален ефект за исплатливост, односно имале нето-позитивен ефект врз резултатите на инвестицијата на Витек. НСВ на инвестицијата е негативна и без стимулациите на државата, но како резултат на даночните ослободувања и останатите стимулации, нето-загубата е намалена за 0,86 милиони ЕУР. Со проекција на дополнителен раст од 15% за следните години, исплатливоста на инвестициите како резултат на стимулациите и на инвестициите се зголемува и станува позитивна за разлика од негативната вредност, доколку таа не би била поддржана од субвенциите. Дополнителната исплатливост на инвестицијата преку интерната стапка на поврат на инвестицијата укажува дека е за 5% поголема како резултат на дадените стимулации.

Како и претходната компанија, ситуацијата е слична и со Кемет Електроникс, која укажува дека без стимулациите на државата, таа би била финансиски неисплатлива за приватниот инвеститор. Односно како резултат на државните стимулации со проекција до десет години, Кемет ја намалува својата нето-загуба за 4,8 милиони ЕУР, со што инвестицијата има нето-сегашна вредност од 0,9 милиони ЕУР (види табела 3).

За Ван Хоол, исплатливоста на инвестицијата како резултат на владините стимулации ја зголемила за повеќе од 9,2 милиони ЕУР само во периодот од три години постоење. Таа со проектирани текови за десет години и раст од 15% на годишно ниво се очекува да достигне 18,2 милиони ЕУР изразени во сегашна вредност, каде најголем удел има учеството на државата. Како и за Ван Хоол така и за Џонсон Контролс Штип, клучен удел за исплатливоста на инвестицијата во првите три години постоење, но и за период од десет години, е учеството на субвенциите. Имено, инвестицијата генерира позитивна вредност уште во првите три години од 1 милион ЕУР, со стапка на дисконт од 8% како резултат на субвенциите, со што нето-загубата која би ја генерирала компанијата доколку не ги добила субвенциите и стимулациите би била 6,5 милиони ЕУР (види табела 3).

Симулацијата на државата при финансиската пресметка на нето-сегашната вредност на инвестицијата од почетокот на постоењето на компаниите до крајот на 2014 години за секоја инвестиција и симулација која ја проектира исплатливоста на инвестицијата за десетгодишен период, укажува на интересен наод. Имено, исплатливоста на инвестициите доведени во сегашна вредност, дури и по десет години за поголемиот број компании, е од круцијално значење за висината на исплатливоста на инвестициите, како и нето-заработката по инвестиција за приватниот ентитет странскиот инвеститор. Имено, тоа укажува на можноста дека најголем број од компаниите без стимулациите од државата не би инвестирале во Македонија. Ова е различно за компанијата Џонсон Мети чија исплатливост е значајна и без стимулациите на државата. Ова го поставува прашањето на адекватноста на стратегија за привлекување странски инвестиции, но уште повеќе за начинот на кој тие би се одржале подолг временски период за инвеститорите да не заминат по истекот на десеттата година,

бидејќи тоа би значело и одлевање капитал кој инвеститорите го внеле/генерирале во државата, отпуштање вработени, и потреба од барање други инвеститори за ТИРЗ.

Дополнителните заклучоци кои можат да се видат од финансиските извештаи, се:

- Компаниите-корисници во ТИРЗ за финансирање на средствата со значително поголем дел, се финансираат преку обврски, а во помала мера преку зголемување на капиталот. Задолжувањето е со поврзани страни, односно компаниите позајмуваат од мајките компании за што исплаќаат камати и тоа значајни суми кои се генерираат како трошоци и ја намалуваат добивката, но истовремено тоа се рефлектира со намалена распределба на добивка кон мајката компанија, односно преку помал пресметан данок на добивка за распределена добивка. Исклучок е компанијата Џонсон Мети која има значаен обрт и приходи, нето-маржа и ликвидност, како и Кемет Електроникс каде финансирањето е, исто така, преку основачки капитал во поголема мера во однос на финансирање преку долг.

Според финансискиот показател *долг кон капитал*, евидентно е дека долгот како форма на финансирање преовладува во голема мера кај Витек, Ван Хоол, Џонсон Контролс и кај Вистеон Електроникс и Продис. Поголемо финансирање преку капиталот се јавува кај Џонсон Мети и кај Кемет Електроникс, каде соодносот е значително под еден (1). Ова е индикатор дека компаниите преку зголемени трошоци за заеми повлекуваат средства кои не се оданочуваат, со што се намалува потенцијалната добивка за државата преку данок за распределена добивка, а се намалува и вредноста на потенцијалната добивка која би била реинвестирана за да се зголеми капиталот. Преку овој начин, основачкиот капитал на компаниите не расте доволно, со што и компаниите полесно би ја преместиле инвестицијата на „друго место“ во услови кога регионот се натпреварува со тоа кој колку повеќе ќе даде на странските инвеститори (види анекс табела 4).

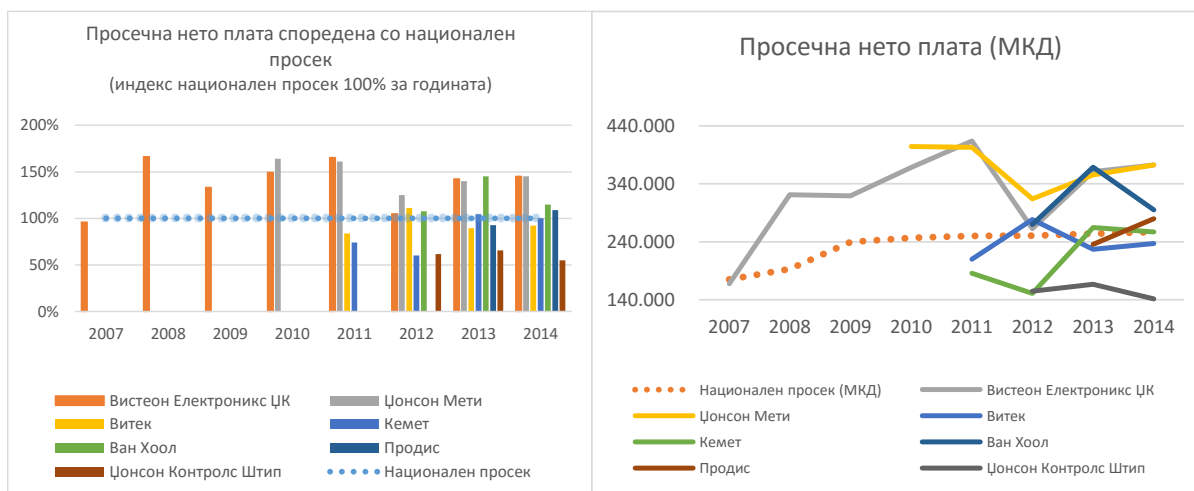
Тековниот показател на компаниите во ТИРЗ покажува дека ликвидноста на компаниите е различна, односно најголема ликвидност за покривање на тековните обврски со тековните побарувања континуирано имаат Џонсон Мети и Кемет Електроникс, која се движи меѓу два и три, додека средни коефициенти на ликвидност се јавуваат кај Вистеон, Ван Хоол, Џонсон Контролс, околу 1, додека под еден се Витек и Продис (види анекс табела 4).

- Од почетокот на периодот на работа до крајот на 2014 година, споредените суми на *нето-добивки/загуби по компанија како процент од изведената инвестиција* на компаниите укажува дека највисок поврат на инвестицијата има кај Џонсон Мети, што е резултат на најголемите нето-добивки споредено со другите компании. Позитивен поврат на инвестициите до крајот на 2014 се јавува и кај Кемет, Ван Хоол и кај Џонсон Контролс Штип (види табела 4).

Овие индикатори за суптилно одлевање на капиталот од Македонија повторно укажуваат на потенцијална неодржливост на привлечените инвестиции за тие да останат и по десетгодишен период во Македонија. Затоа, неизбежна е потребата за изнаоѓање друга

стратегија за привлекување и задржување на инвеститорите, бидејќи иако не може да се квантифицираат негативните ефекти, ваквото сценарио значајно би ги намалило нето-бенефитите од странските инвестиции во следните пет до десет години.

- Нето-исплатените плати на вработените во компании во просек се на ниво на национален просек, но очигледно е дека Вистеон и Мети имаат континуирано исплата на нето-плати над просекот, што, пак, не е случај за останатите компании, односно Џонсон Контролс Штип, Витек и Кемет имаат потпросечни годишни нето-плати. Континуираното промовирање евтина работна сила, а едновременно политиката за привлекување развиени технологии не се одразува во цената на работната сила. Имено, ако претпоставиме дека ваквите плати се одраз на вработувања за кои не е потребна високо квалификувана работна сила која би развивала нови технологии со голема додадена вредност, тогаш произлегува дека главните вработувања се мануелна работна сила со која не се постигнува ефект на пренесување знаења и прелевања на знаења во другите компании од секторот. Истовремено, повисоки плати не се мотивација за Владата, бидејќи на тој начин се генерираат повисоки трошоци за нивно покривање од буџетот на државата преку повисока апсолутна вредност за персонален данок на плати, а онаму каде е тоа случај и контрибуција кон целата плата на вработените. Дополнително, секторите кои се генератор на нови знаења, како и пренос и прелевање на знаење како истражување и развој, маркетинг, продажба, се задржани кај мајките компании или кај регионалните центри, што го ограничува факторот прелевање на знаење.

6.5. Опортунитетен трошок – колкава е загубата во даноци?

Од системот за привлекување СДИ, кој во Македонија е повеќе политички сигнал отколку економски сигнал за привлекување, државната помош е всушност индиректна субвенција за оние инвеститори кои и онака би дошле во Македонија и без субвенциите. Во согласност со оваа теорија за индиректна субвенција, трошокот за ваквите мерки е всушност процентот на

инвеститори кои би дошле и без системот за привлекување инвестиции. Овој процент ќе го наречеме стапка на непотребни субвенции (redundancy rate).⁵⁹ Во овој дел од анализата ги земаме предвид само даночните ослободувања.

Во тој случај, трошоците би биле:

$$R * FDI * Y * t * N \quad (3)$$

Каде:

R - стапка на непотребни субвенции (процент на инвеститори кои и онака би дошле и без субвенции);

Y - просечна стапка на принос на инвеститор;

t - даночна стапка;

N - број на години на ослободување од плаќање данок.

Во овој случај, растечкиот СДИ, кој е привлечен со системот за привлекување, би бил $(1-R) * FDI$.

Понатаму, трошокот за неплаќање на данок би бил:

$$C = R * (Y * t * N) / (1 - R) \quad (4)$$

Во Македонија, стапката на данок на добивка и на персонален данок на доход изнесуваат 10%, а стапките на просечен принос на секој од инвеститорите е прикажан на табела 5 (види анекс).

Ослободувањата во подолу дадената табела се дадени како 1) во периодот од 2007 до 2014 година во апсолутни бројки 2) врз основа на проекција на десетгодишен период:

ТРОШОЦИ ЕУР	Вистеон Електроникс ЦК	Џонсон Мети	Витек	Кемет	Ван Хоол	Продис	Џонсон Контролс Штип	ВКУПНО 2007-2014
Осл. ДД	585.690	13.643.740	23.355	203.302	388.653	0	184.622	15.029.361
Осл. ПДД	946.992	930.201	27.142	193.580	318.599	66.513	608.660	3.091.687
ВКУПНО Даноци	1.532.683	14.573.941	50.496	396.882	707.251	66.513	793.282	18.121.048

Ослободувањето од плаќање на данок е 10 години. Имајќи ги предвид овие претпоставки и пресметки, трошокот за централниот буџет за период од 10 години за секоја од компаниите е

⁵⁹ Види повеќе во: FIAS occasional paper; 2001, "Using tax incentives to compete for foreign investment-are they worth the cost?".

функција од стапката на непотребни субвенции, т.е. е функција од процентот на инвеститори кои би инвестирале и без даночни ослободувања (види табела 5).

$$\text{Cost} = 0,20 * (Y * 0,10 * 10) / (1 - 0,20) \quad (5)$$

Загубата во даноци во тој случај може да се пресмета како:

$$NPV = \sum_{n=1}^N \frac{1}{(1+r)^n} \frac{(R * FDI * Y * t * N)}{(1-R)} \quad (6)$$

Каде „r“ е дисконтна стапка која ја земаме е еднаква на 8%.⁶⁰

Загубата во даноци е прикажана на следната табела:

Инвеститор вредност во ЕУР	Инвестиција (ЕУР) проекција за 10 години (со дисконт)	Загубен данок (НСВ)	Загубен данок во % од инвестицијата за 10 години
Вистеон Електроникс	25.370.166	441.093	2
Џонсон Мети	403.820.452	28.949.862	7
Витек	16.308.848	738.409	5
Кемет	24.238.644	1.691.788	7
Ван Хоол	43.039.919	2.657.108	6
Џонсон Контролс Штип	23.178.437	2.170.869	9
Вкупно (ЕУР)	535.956.465	36.649.129	7

График: даночни приходи како процент од јавен долг (според дефиниција на МФ)
Извор: податоци од Министерство за финансии и пресметки на авторите

Инвестицијата во проектираниот период за секоја компанија е предвидено да биде целата задржана добивка под претпоставка дека нема да има распределба на добивката и целата ќе се инвестира, нормализирана во годините од 1 до 10 и со стапка на дисконт од 8%. Оттука, може да заклучиме дека во сегашна вредност, буџетот би загубил 36,6 милиони ЕУР како резултат на загубените даноци од компаниите во ТИРЗ.⁶¹

⁶⁰ Види повеќе во: Establishing Public Sector Investment Discount Rate, 2009, Garvanlieva, Andonov, Nikolov: <http://www.cea.org.mk/documents/studii/Public%20Sector%20Discount%20Rate%20short%20version%20final.pdf>

Со ова сакаме да укажеме на важноста на вакви анализи кои на долг рок може да оценат дали системот за привлекување СДИ во Македонија е корисен или треба нешто да се менува. Особено што динамиката на раст на јавниот долг е загрижувачка, а Владата не ги почитува сопствените фискални правила⁶² и даноците го намалуваат учеството во јавниот долг, како што е прикажано на графикот. Загубата во даноци за една година, на пример, за 2014 година е во висина од 452 милиони денари, и е 0,539% проценти од вкупно прибраните даночни приходи или 0,2% од јавниот долг за таа година.

6.6. Дополнителни индиректни бенефити

Стимулациите и проектите за привлекување инвестиции и промоција на извозот, се базираат на политики за инвестиции кои освен директни имаат и повеќе индиректни бенефити кои не можат да се квантифицираат, или нивното мерење би било поврзано со повеќе трошоци за прибирање и за анализа на податоците отколку самиот бенефит кој би се добил со нивно прибирање.

За секое од овие набројувања на индиректни бенефити, принципиелно може да кажеме дека се добри очекувања, но ние би сакале да укажеме и на некои од предизвиците кои прават реализацијата на овие очекувања во Македонија да биде скромна во најдобар случај.

Индиректни бенефити	Предизвици за реализација на овие индиректни бенефити
<ol style="list-style-type: none"> 1. Позитивни екстерналии во форма на пренесување знаење, нови квалификации и позитивно влијание врз други компании, вклучувајќи ги и домашните компании; 2. Воведување нови бизнис сектори кои имаат ефект како пилот-проекти, а по чие искуство можат да привлечат други компании, односно ефект на мултипликатор; 3. Пренесување нови технологии во производството, но и во корпоративното владеење како менаџмент, финансии, што, пак, доведува до унапредување на капацитетите на работната сила за тие технологии да можат подоцна да се пренесат и во други компании, со што домашниот 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Важните функции (продажба, истражување и развој, маркетинг) со повисока додадена вредност остануваат кај мајката компанија со ограничен пренос во Македонија. Според извештајот на ММФ во однос на екстерналии од овие зони, се укажува дека извозот (кој е повеќе од третина од вкупниот извоз во 2014 година) е главно базиран на увоз и анегдотски докази укажуваат на лимитирани прелевања на домашните добавувачи делумно и поради нивната неможност да ги исполнат техничките и безбедносните барања за извоз во ЕУ.⁶³ Индустриските и зелените зони кои треба да оперираат во согласност со Законот за

⁶¹ Доколку стапката на непотребни субвенции (attribution rate) ја замениме/претпоставиме на 5%, тогаш загубените даноци би биле 7,7 милиони ЕУР. Пресметката е достапна на барање.

⁶² Види повеќе во: <http://cea.org.mk/dobro-upravuvane-preku-pogolema-fiskalna-transparentnost-preporaki-za-implementatsija-na-preporakite-od-ad-hok-komisijata/?lang=en>

⁶³ Види повеќе: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr15242.pdf>

<p>пазар би можел да биде поконкурентен;</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Агломерација на бизниси и на кластери во индустријата со што би добиле компаративна предност на национално ниво и хоризонтални и вертикални врски; 5. Промоција на извозот на национално ниво, бидејќи компаниите во ТИРЗ речиси исклучиво своето производство го пласираат на извозните пазари; 6. Работа со локални компании кои имаат бенефит преку зголемување на размената како и нивните капацитети. 7. Потенцијал за брзо реструктурирање на индустриите во регионот и трансформирање на економијата во извозник на стоки и услуги, со што би се интегрирала националната економија во светската економија на поефективен начин, споредено со традиционална трговија. 	<p>индустриски зелени зони, кои треба да обезбедат деловни врски и интегрирање на субјектите од ТИРЗ со домашната економија, не заживеаја, а сме во очекување на нов Закон за индустриски зелени зони;</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Сè уште сме во очекување на ефектите од поголем обем. Сепак, заминувањето на една компанија токму по 10 години кога истекуваат субвенционираниите услови, дава индиции за тоа дека овие инвестиции не се со одржлив карактер; 3. Ова може да се очекува со изменетиот Закон за индустриски-зелени зони; 4. Овозможувањето на овие субјекти да ги пласираат своите производи на домашен пазар се воведува до нелојална конкуренција кон домашните производители и се нарушува концептот на државна помош; 5. Ова може да се очекува со изменетиот Закон за индустриски-зелени зони; 6. Ова може да се очекува доколку привлекуваме инвестиции во сектори кои веќе се конкурентни и се препознатливи, со цел поголем нивен развој, како, на пример, на прехранбената и на преработувачката индустрија.
---	--

7. Препораки за унапредување на политиките за привлекување странски инвестиции

1. Оваа анализа е прва од ваков тип за оценка на ефектите од СДИ во Република Македонија и дава добра платформа за воспоставување практика за анализа на ефектите од државната помош во ТИРЗ, која треба да премине во практика преку поголема транспарентност за подлабока и подетална анализа со податоци кои ќе бидат базирани на егзактни информации, со што претпоставките би се замениле со конкретни податоци;
2. Потребно е да се направи евалуација на досегашната политика на привлекување СДИ во Македонија. Притоа, да се земе предвид поширокиот аспект на политичка стабилност, регионалната конкуренција до дно за привлекување СДИ и политичката економија наспроти потесниот аспект од привлекување СДИ преку ценовно-фискални мерки и да се утврди одржливоста и влијанието на социоекономијата на долг рок;
3. Потребно е унапредување на транспарентноста на државна помош и следење на чекорите кои ги преземала ЕУ во таа насока за транспарентноста на државната помош

да ја оствари целта.⁶⁴ Договорите треба да бидат јавни и транспарентни, а сумите треба да бидат достапни на македонските граѓани, бидејќи тоа се јавни средства;

4. Изноаѓање форма на поголема одржливост на инвестициите во смисла на задржување на инвеститорите и по истекот на десетгодишниот период на користење на бенефициите, односно на даночните ослободувања. Иако во светски рамки имаме доста успешни приказни за слободни економски зони (СЕЗ), сепак, една од причините за неуспех кај оние кои биле неуспешни приказни се привлекување инвестиции и креирање вработување на краток рок, но не биле одржливи на долг рок при зголемување на трошоците за работна сила или кога преференцијалните услови не овозможуваат доволно предност;⁶⁶
5. Стимулирање на водењето на ТИРЗ од страна на приватниот сектор преку модели на јавно приватно партнерство (ЈПП), кое по дефиниција е подинамично во однос на јавниот сектор во имплементирање на регулативата во зоните, а истовремено може да понуди експертиза и подобро управување со ризици;
6. Истражувањата за СЕЗ од глобални размери укажуваат дека потребни се нови стратегии кои се повеќе од привлекување мултинационални компании и тоа стратегии за да се остане конкурентен, но не преку фискални ослободувања туку преку привлекување инвестиции со поголема додадена вредност, со фокус на физички стратешки и финансиски врски помеѓу зоната и локалната економија;
7. За унапредување на политиките за СДИ, потребно е да се фокусираат на реформи од втората генерација, особено во насока на зголемување на домашно додадената вредност преку структурни реформи за зајакнување на образованието и вештините, како и обезбедување подобра инфраструктура. Овие реформи ќе го зголемат потенцијалот за раст кој е потребен да го „носи“ зголемувањето на долгот.⁶⁷

⁶⁴ „Промовира отчетност и дава можност за граѓаните да бидат подобро информирани за јавните политики. Подобро информираните конституенти овозможуваат поефективен дијалог меѓу граѓаните и Владата и резултира со подобри одлуки кои се однесуваат на политиките“.

⁶⁵ Competition policy brief, State aid Transparency for taxpayers, May, 2014, ЕК, ISBN 978-92-79-35545-5, ISSN: 2315-3113

⁶⁶ www.wbginvestmentclimate.org, World Bank, annual report 2008, FIAS Performance, Lessons Learned and Implications for Zone Development

⁶⁷ <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr15242.pdf>

Користена литература и извори

1. Agency for foreign investments and export promotion of the Republic Macedonia, <http://www.investinmacedonia.com/investing-in-macedonia/technological-industrial-development-zones-tidzs>;
2. Competition policy brief, State aid transparency for tax payers, May 2014, EK, ISBN 978-92-79-35545-5, ISSN: 2315-3113;
3. Cost benefit analysis for investment decision, chapter 12, The economic opportunity cost for labour, Glenn P. Jenkins, Queen's University, Kingston, Canada, and Eastern Mediterranean University, North;
4. Directorate for Technological Industrial Development Zones, www.fez.gov.mk.
5. European Commission, State Aid, Overview, http://ec.europa.eu/competition/state_aid/overview/index_en.html
6. International Monetary Fund, IMF Country Report No. 15/242, Former Yugoslav Republic of Macedonia, 2005 Article IV Consultation, Press Release, September 2015, достапно на: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr15242.pdf>
7. Johnson Controls, http://www.johnsoncontrols.com/content/us/en/contact/automotive_experience/electronics.html, ВИДЕНО НА: 24.11.2015 ГОДИНА;
8. Journal of International Business & Law, legal and business article, US foreign trade zone, tax free zones of the world and their implications on the US economy, Susan Tiefenbrun, Vol. 12, Issue 2, Article 11, 2013;
9. Measuring Costs and Benefits of Export Promotion Projects, Findings From A.I.D. Experience, Jennifer Bremer, Charles Bell, 1993, Center for Development Information and Evaluation, U.S. Agency for International Development, достапно на: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNAAX277.PDF
10. Menzinger J. (2003): Does Foreign Direct Investment Always enhance economic growth?, KYKLOS, Vol. 56 – 2003 – Fasc. 4, 491–508;
11. Principles to enhance the transparency and governance of tax incentives for investment in developing countries, OECD, Tax and development, <http://www.oecd.org/ctp/tax-global/transparency-and-governance-principles.pdf>
12. PR Newswire, 1.7.2014, Visteon Completes Acquisition of Electronics Business of Johnson Controls, <http://www.prnewswire.com/news-releases/visteon-completes-acquisition-of-electronics-business-of-johnson-controls-265370241.html> (ВИДЕНО НА: 24.11.2015 ГОДИНА);
13. Shadow wages for the EU regions Chiara Del Bo, Carlo Fiorio, Massimo Florio, DEAS, Università degli Studi di Milano, 2011, http://fiorio.economia.unimi.it/res/Del%20Bo%20Fiorio%20Florio%20Article%202011_1_17.pdf
14. Special Economic Zones Progress, Emerging Challenges, and Future Directions Thomas Farole, Gokhan Akinci, International Trade Department, World Bank, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/2341/638440PUB0Exto00Box0361527B0PUBLIC0.pdf>
15. The Economist, Special Economic Zones Not so Special, 4.4.2015, seen: 27.11.2015;
16. The World Bank, <http://data.worldbank.org/>
17. World Bank, annual report 2008, FIAS Performance, Lessons Learned and Implications for Zone Development, www.wbginvestmentclimate.org
18. 24 Vesti, субвенциите и работната сила ја спасија белгиската компанија „Ван Хоол“, 7.8.2014 година, <http://24vesti.mk/subvencii-te-i-rabotnata-sila-ja-spasija-belgiskata-kompanija-%E2%80%9Evan-hol%E2%80%9D>

19. Договор за функционирањето на Европската Унија (консолидирана верзија од 2012 година, Службен весник бр. 326 од 26 октомври 2012 година);
20. Завршни сметки за компаниите за адекватни година, Централен регистар на Република Македонија, ЦРМ, добиени во декември 2015 година;
21. Комисија за заштита на конкуренцијата, Република Македонија, достапно на: http://www.kzk.gov.mk/mak/zapis_decision.asp?id=11 (видено на: 20.12.2015 година);
22. Народна банка на Република Македонија, www.nbrm.mk
23. Парламентарен надзор над политиките за конкурентност, државна помош и привлекување странски директни инвестиции во земјите во Западен Балкан, ЦЕА, 2013 година, М. Николов, В. Гарванлиева, К. Цуцулоска, достапно на: <http://www.cea.org.mk/documents/6354NPCtoolkitMK-FINAL.pdf>
24. Управа за јавни приходи, http://www.ujp.gov.mk/m/megjunarodni_organizacii/category/1027
25. Закон за контрола на државна помош, (Службен весник на Република Македонија број 145/2010);
26. Закон за технолошко-индустриски развојни зони (Службен весник на Република Македонија број 14/07, 103/08, 130/08, 139/09, 155/10, 127/12, 41/14, 160/14, 72/15, 129/15, 173/15 и 192/15);
27. Законот за индустриски зелени зони (Службен весник на Република Македонија бр. 119/2013 и 160/2014).

Анекс

Доададена вредност во странски контролирани претпријатија како дел од вкупната доададена вредност

	2008	2009	2010	2011
EU (28 countries)	:	:	:	:
EU (27 countries)	:	9,34	9,83	:
Euro area (18 countries)	:	:	:	:
Euro area (17 countries)	:	:	:	:
Belgium	:	:	:	29,43
Bulgaria	26,17	26,6	29,91	32,28
Czech Republic	40,63	41,93	42,87	42,94
Denmark	24,21	25,31	24,81	24,64
Germany	20,2	17,36	20,32	18,14
Estonia	41,45	40,88	44,61	43,76
Ireland	47,57	49,23	54,39	56,15
Greece	:	:	:	:
Spain	13,46	13,83	17,54	18,69
France	19,54	15,6	15,99	16,25
Croatia	:	:	20,79	24,56
Italy	13,21	13,3	13,94	14,06
Cyprus	5,77	6,42	7,8	9,14
Latvia	22,92	25,68	29,34	30,13
Lithuania	21,2	26,79	29,44	29,85
Luxembourg	:	43,65	42,18	42,42
Hungary	46,99	49,1	49,26	51,89
Malta	44,31	:	:	:
Netherlands	24,42	24,29	25,33	25,92
Austria	24,04	22,97	25,18	25,49
Poland	32,13	32,98	33,71	35,07
Portugal	:	:	17,4	19,72
Romania	39,34	40,34	42,71	40,75
Slovenia	16,5	16,46	17,05	19,21
Slovakia	41,65	43,31	36,47	38,23
Finland	19,42	19,52	19,67	20,87
Sweden	26,86	28,88	28,37	27,87
United Kingdom	28,72	28,6	29,05	29,28
Iceland	:	:	:	:
Liechtenstein	:	:	:	:
Norway	27,08	24,55	25,08	25,36
Switzerland	:	:	:	:
Montenegro	:	:	:	:
FYR Macedonia	:	:	:	:

Извор: Еуростат

Европската регулатива за државна помош и усогласеност на законот

И покрај општата забрана за државна помош, во некои околности неопходни се владини мерки за добро функционирање и правична економија. Според тоа, договорот⁶⁸ остава простор за голем број цели за одредени политики за кои државната помош може да се смета како компатибилна. Законодавството на ЕУ ги предвидува овие ослободувања. Законите редовно се ревидираат за да се подобри нивната ефикасност и да се одговори на повиците на Европскиот совет за намалена, но подобро насочена државна помош за зајакнување на европската економија. Комисијата ја донесува законската регулатива во тесна соработка со земјите-членки.⁶⁹ Оваа област ја регулира Договор за функционирањето на Европската Унија,⁷⁰ и според него „најважните исклучоци се оние од членот 87 (3) (а) и 87 (3) (в) од Договорот: членот 87 (3) (а) ја опфаќа „помошта за промоција на економски развој на областите каде што стандардот на живеење е многу низок или каде што има сериозен степен на невработеност; членот 87(3) (в) се однесува на „помош за да се овозможи развој на одредени стопански дејности или стопански сектори, каде што таквата помош нема негативно да влијае врз условите на тргување спротивно на општите интереси“.⁷¹

Законот за технолошко-индустриски развојни зони (ТИРЗ) во Македонија беше донесен во 2007 година и првиот текст на Законот не беше целосно усогласен со законодавството на ЕУ во делот за државната помош и од таа причина се одржаа консултации со Европската комисија за да се постигне усогласување. Во 2007 година, Комисијата за заштита на конкуренцијата (КЗК) донесе мислење дека текстот на Законот го повредува Законот за државната помош и обврските од законодавството на ЕУ. По ова мислење следеа преговори со ЕК, по што Законот е усогласен со законодавството на ЕУ. Тековниот Закон за технолошко-индустриски развојни зони претставува шема за помош и е во согласност со законодавството на ЕУ за државна помош во однос на регионалната помош и со овој закон се пропишуваат придобивките за странските инвеститори во ТИРЗ.⁷²

⁶⁸ Се однесува на Договор за функционирањето на Европската Унија.

⁶⁹ http://ec.europa.eu/competition/state_aid/overview/index_en.html, слободен превод на авторите.

⁷⁰ Договор за функционирањето на Европската Унија (консолидирана верзија од 2012 година, Службен весник бр. 326 од 26 октомври 2012 година.

⁷¹ Парламентарен надзор над политиките за конкурентност, државна помош и за привлекување странски директни инвестиции во земјите во Западен Балкан, ЦЕА, 2013 година, М. Николов, В. Гарванлиева, К. Цуцулоска, види на: <http://www.cea.org.mk/documents/6354NPCtoolkitMK-FINAL.pdf>

⁷² Ibid.

Табела 1. Трошоци ЕУР, по компанија и вкупно

ТРОШОЦИ (EUR)	Вистеон Електрон	Џонсон Мети	Витек	Кемет	Ван Хоол	Продис	Џонсон Контролс Штип	ВКУПНО од 2007 до 2014 година
Ослободувања за данок од добивка	585.690	13.643.740	23.355	203.302	388.653	0	184.622	15.029.361
Ослободувања за персонален данок	946.992	930.201	27.142	193.580	318.599	66.513	608.660	3.091.687
Разлика во надомест за наем	1.549.127	2.420.534	294.959	519.128	430.641	294.959	589.919	6.099.267
Грант за градба на објект	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	500.000	3.500.000
Комуналии	6.000	13.000	3.000	10.000	117.600	5.000	20.250	174.850
Обуки	1.605.000	2.670.000	165.000	1.215.000	2.425.000	360.000	7.495.000	15.935.000
ДДВ на градба	432.000	1.584.000	216.000	720.000	8.467.200	360.000	972.000	12.751.200
Трошоци	5.624.809	21.761.475	1.229.456	3.361.010	12.647.692	1.586.473	10.370.451	56.581.365
Олеснителен тек на трошоците ⁷³ (2007-2014 година)	7.649.194	24.923.849	1.470.748	3.875.449	15.132.264	1.905.111	11.293.943	66.250.558

Табела 2. Бенефити наспроти трошоци, маргинален бенефит

	Вистеон Електроникс ЦК	Џонсон Мети	Витек	Кемет	Ван Хоол	Продис	Џонсон Контролс Штип	ВКУПНО
Тек на бенефити од вработување $10 * J * W * (1 - LCR) * A$ за сите години до 2014 година	7.197.143	7.069.530	206.278	1.471.206	2.421.349	505.501	4.625.815	23.496.822
Трошоци (неолеснителен тек)	5.624.809	21.761.475	1.229.456	3.361.010	12.647.692	1.586.473	10.370.451	56.581.365
Бенефити - трошоци = маргинален бенефит	1.572.334	-14.691.945	-1.023.178	-1.889.804	-10.226.343	-1.080.971	-5.744.635	-33.084.543

⁷³ Стапка на дисконт од 8%, ВИДИ: Establishing Public Sector Investment Discount Rate, 2009 Garvanlieva, Andonov, Nikolov.

Табела 3. Финансиска исплатливост по компанија

Вистеон Електорникс (ЕУР)	Период од 2007 до 2014 година	Со проектиран раст од 5%
		до 10 години
НСВ (приватен и јавен капитал)	(9.184.126)	(8.757.532)
НСВ (приватен капитал)	(5.357.624)	(4.357.212)
Разлика НПВ	3.826.501	4.400.321
ВПИ (IRR1) (приватен и јавен капитал)	0, 87%	2, 60%
ВПИ (IRR2) (приватен капитал)	3,68%	5,22%
Разлика ВПИ (IRR)	2,82%	2,62%

Џонсон Мети (ЕУР)	Период од 2009 до 2014 година	Со проектиран раст од 10%
		до 10 години
НСВ (приватен и јавен капитал)	47.576.878	102.252.035
НСВ (приватен капитал)	62.119.704	132.732.669
Разлика НПВ	14.542.826	30.480.634
ВПИ (IRR1) (приватен и јавен капитал)	15,70%	15,44%
ВПИ (IRR2) (приватен капитал)	18,12%	17,72%
Разлика ВПИ (IRR)	2,43%	2,28%

Витек Електроникс (ЕУР)	Период од 2009 до 2014 година	Со проектиран раст од 15%
		до 10 година
НСВ (приватен и јавен капитал)	(1.740.760)	(856.706)
НСВ (приватен капитал)	(882.592)	287.900
Разлика НПВ	858.167	1.144.605
ВПИ (IRR1) (приватен и јавен капитал)	-3,65%	6,75%
ВПИ (IRR2) (приватен капитал)	1,49%	8,44%
Разлика ВПИ (IRR)	5,14%	1,68%

Кемет (ЕУР)	Период од 2011 до 2014 година	Со проектиран раст 15%
		до 10 години
НСВ (приватен и јавен капитал)	(4.146.540)	(3.903.431)
НСВ (приватен капитал)	(1.598.260)	916.606
Разлика НПВ	2.548.280	4.820.038

ВПИ (IRR1) (приватен и јавен капитал)	0,20%	5,53%
ВПИ (IRR2) (приватен капитал)	4,89%	8,60%
Разлика ВПИ (IRR)	4,69%	3,07%

Ван Хоол (ЕУР)	Период од 2011 до 2014 година	Со проектиран раст од 15%
		до 10 години
НСВ (приватен и јавен капитал)	(8.156.564)	421.023
НСВ (приватен капитал)	1.092.202	18.229.351
Разлика НПВ	9.248.767	17.808.328
ВПИ (IRR1) (приватен и јавен капитал)	-15,36%	8,29%
ВПИ (IRR2) (приватен капитал)	11,75%	21,78%
Разлика ВПИ (IRR)	27,11%	13,48%

Џонсон Контролс Штип (ЕУР)	Период од 2011 до 2014 година	Со проектиран раст од 15%
		до 10 години
НСВ (приватен и јавен капитал)	(6.547.739)	(7.583.275)
НСВ (приватен капитал)	1.017.368	7.657.431
Разлика НПВ	7.565.106	15.240.706
ВПИ (IRR1) (приватен и јавен капитал)	-15,61%	1,88%
ВПИ (IRR2) (приватен капитал)	12,07%	15,03%
Разлика ВПИ (IRR)	27,68%	13,15%

Долг/капитал	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Вистеон Електроникс ЦК	-10,95	0,76	1,19	3,63	4,28	2,40	1,22	1,17
Џонсон Мети			0,14	2,61	0,42	0,26	0,41	0,40
Витек			0,00	0,00	-89,77	-20,31	-46,05	50,62
Кемет					0,01	0,06	0,31	0,19
Ван Хоол						0,74	8,05	6,50
Продис						5,47	-13,72	-3,29
Џонсон Контролс Штип					-16,26	44,14	17,31	9,94

Табела 4. Финансиски показатели

<i>RoI</i> Поврат на инвестицијата	<i>Од основање</i> до крај на 2014 година
Вистеон Електроникс ЦК	-7%
Џонсон Мети	42%
Витек	0,3%
Кемет	5%
Ван Хоол	13%
Продис	-25%
Џонсон Контролс Штип	8%

Тековни средства/ тековни обврски	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Вистеон Електроникс ЦК	0,55	0,93	1,02	1,36	1,07	0,93	1,13	0,95
Џонсон Мети			3,48	1,11	2,65	3,49	2,47	2,72
Витек					1,84	0,11	0,26	0,46
Кемет					20,96	3,33	1,45	2,58
Ван Хоол						1,32	0,99	1,32
Продис						0,23	0,38	0,24
Џонсон Контролс Штип					0,38	0,38	1,82	1,29

Табела 5. Стапките на просечен принос на инвеститор, трошок

Пресметката со тие претпоставки е дадена подолу во табелата:

Инвеститор	R	Y	t	N	(1-R)	Трошок
Вистеон Електроникс ЦК	0,20	2%	0,10	10	0,80	0,005
Џонсон Мети	0,20	6%	0,10	10	0,80	0,014
Витек	0,20	5%	0,10	10	0,80	0,014
Кемет	0,20	3%	0,10	10	0,80	0,007
Ван Хоол	0,20	5%	0,10	10	0,80	0,012
Продис*	0,20	0%	0,10	10	0,80	0,000
Џонсон Контролс Штип	0,20	6%	0,10	10	0,80	0,015
Вкупно	0,20	4%	0,10	10	0,80	0,068

* Продис за која во моментот на изготвување на извештајот постојат сознанија дека има прекин во работата, и бидејќи досега не остварила добивка, ќе се отстрани затоа што како нетипични резултати ќе предизвикаат дисторзија во пресметките кои нема да дадат реална слика на целосниот преглед од компаниите.